

Dr. 4 21193 / Tolmač

Tolmač
k
Latinski čitanki
za VII. razred realnih gimnazij

Sestavil
Marko Bajuk
profesor na I. realni gimnaziji v Ljubljani

V Ljubljani 1935

Kazalo

<i>C. I. Caesar.</i> Življenjepis	3
<i>C. I. Caesaris</i> Commentarii rerum in Gallia gestarum septem	
<i>Commentarius</i> I.	8
<i>Commentarius</i> II.	11
<i>Commentarius</i> IV.	12
<i>Commentarius</i> V.	14
<i>Commentarius</i> VI.	14
<i>Commentarius</i> VII.	15
<i>Commentarius</i> de bello civili III.	16
<i>Q. Curtii Rufi</i> De gestis Alexandri Magni	20
<i>C. Sallustius Crispus.</i> Življenjepis	22
<i>C. Sallustii Crispi</i> De bello Iugurthino	23
<i>Aeneas Silvius,</i> Umeščanje koroških vojvod	29
Parabola talentorum	29
Ključ do svetovnega miru	30
Parabola Samaritani misericordis	30
<i>C. Valerii Catulli</i> Carmina	30
<i>Albii Tibulli</i> Carmina	31
<i>Sexti Propertii</i> Carmina	34
<i>T. Lucretii Cari</i> De rerum natura	35
<i>P. Ovidius Naso.</i> Življenjepis	36
<i>P. Ovidii Nasonis</i> Metamorphoseon libri	
<i>Chaos</i>	38
<i>Stvarjenje sveta</i>	38
<i>Življenje v raju</i>	39
<i>Svet se kvari</i>	39
<i>Upor gigantov</i>	40
<i>Vesoljni potop</i>	40
<i>Deucalion in Pyrrha</i>	41
<i>Prvi letalec</i>	41
<i>Orpheus in Eurydice</i>	42
Fastorum libri, <i>Feralia</i>	43
Tristium libri, <i>Slovo od Rima</i>	44
O metriki	44
Realia	47

Kazalo

21142/3, prž w

2016/16108

C. IULIUS CAESAR

Življenjepis.

Dne 13. Quintilija (julija) 100. leta pr. Kr. se je rodil v Rimu deček, ki spada med največje sinove svojega naroda in mu je težko najti par v svetovni zgodovini. To je bil C. Iulius Caesar, sin pretorja enakega imena in matere Aurelije, ki je bila prava sestra znanega demokratskega voditelja Marija. Oče mu je umrl že leta 85., ko je bil sin komaj 15 let star. Vsa vzgoja je bila odslej izročena materi in ujcu Mariju. Vsled tega se je Caesar že v mladih letih nagnil na stran demokracije, ki ji je ostal zvest do konca. Prav tedaj je divjal tudi boj med Marijem in Sullo, ki tudi ni ostal brez upliva na Caesarjevo mlado dušo. Od ujca Marija se je navzel one samostojnosti in odločnosti, ki se je pokazala že takoj v mladih letih, ko se je še le 17 let star oženil s Cornelijo, hčerjo Cornelija Cinne, znanega vodje demokratske stranke. Tedaj je Sulla zahteval od Caesarja, naj se loči od žene in jo zavrže, ker je bil Cinna njegov hud političen nasprotnik. Caesar pa se je odločno uprl in rajši hotel iti v prognanstvo, kot da bi bil ubogal. Sulla je pod uplivom nekatereh upljivih osebnosti ukaz o prognanstvu preklical in pripomnil: »Varujte se dečka, v njem je več ko en Marius.«

Leta 81. pr. Kr. je odšel v Azijo, kjer je služil v vojski in se udeležil tudi bitke pri Mytileni. Ko je hotel pod prokonzulom Servilijem sodelovati pri preganjanju morskih roparjev, je Sulla umrl; zato se je Caesar vrnil v Rim in se postavil v vrsto najdelavnejših članov demokratske stranke (l. 78).

Dve leti pozneje (od 76. do 74.) ga srečamo na Rhodu, kjer se je učil pri govorniku Milonu govorništva. Med potjo na Rhodos so ga ujeli morski roparji, Caesar pa jim je zapretil, da jih bo dal vse pobesiti, ko bo prost. Ko je bil za drag denar odkupljen, je dal v resnici vse na obali križati.

Z Rhoda je odšel leta 74. v Azijo in se tam boril proti sovražnikom, ki so vdrlili v provincijo. Sam je na svojo pest zbral malo četo in pregnal vsiljivce.

Ko se je nato vrnil v Rim, se je leta 70. prvič sestal s Pompejem, ki je bil tedaj konzul in se je vedno bolj nagibal k demokratski stranki. Po njegovem prizadevanju je bil Caesar imenovan za kvestorja (quaestor) leta 67. in je odšel v Hispanijo, leta 65. pa je postal kurulski edil (aedilis curulis). Ker je v tem polo-

žaju priredil prav razkošne ljudske igre, se je ljudstvu zelo prikupil. Ko je pa dal postaviti na Kapitol Marijeve zmagoslavne spomenike, ki jih je bil Sulla odstranil, je navdušenje zanj tako naraslo, da je bil leta 63. izvoljen za velikega duhovnika (pontifex maximus).

Leta 62. je bil pretor (praetor) in je odšel leta 61. zopet v Hispanijo. Med tem se je (leta 62.) vrnil Pompeius s svojo zmagoslavno vojsko iz Azije. Rimski mogotci so ga hladno sprejeli, kar ga je seveda užalilo. Še bolj pa ga je jezilo dejstvo, da ni postal konzul in niso njegovi dosluženi vojaki dobili za odpravnino zemlje, kot je bila dotedaj navada. Vse to ga je odvrnilo od stranke aristokratov in ga nagnilo k demokratski stranki. Caesar je porabil ugodno priliko in se mu približal. Po njegovem prizadevanju je prišlo med Pompejem in Crassom do sprave in sklenjen je bil med njimi tremi leta 60. *prvi triumvirat*.

To zvezo je znal Caesar spretno izrabiti v svoj prid, kajti že leta 59. je bil izvoljen za konzula in se je znal nad tovariša sokonzula Bibula tako povzdigniti, da so ljudje imenovali to leto konzulovanja »Caesare et Iulio consulibus«. Pompeju je poplačal pomoč s tem, da so dobili njegovi vojaki primerno odpravnino in so bile vse njegove naredbe v Aziji brez pridržka priznane.

Tedaj je bil trenotek ugoden in ljudstvo primerno pripravljeno: na predlog Vatinija mu je bila za pet let dodeljena v upravo tostranska Galija (Gallia Cisalpina) in Ilirija k čemur je senat dodal še onostransko Galijo (Gallia transalpina, Provincia Narbonensis).

Pompeju je bilo to kaj prav, ker je menil, da bo na ta način rešen nevarnega tekmeča v Rimu. Ker so med tem Helvečani postajali nemirni in so se pripravljali, da bi si poiskali novih prostornejših bivališč, je Caesar odšel takoj v aprilu 58. leta v Galijo in začel one dolgoletne boje, ki jih je opisal v sedmih knjigah o bojih v Galiji. (Commentarii de bello Gallico.)

Istočasno je dobil Pompeius mandat nad Hispanijo in Afriko, Crassus pa nad Sirijo.

Tedaj so prihajala v Rim vedno pogostnejša poročila o Caesarjevih uspehih. Pompeius se je bal njegovega prihoda, zato je izposloval podaljšanje mandata za Galijo še za pet nadaljnjih let. Nasprotje med Caesarjem in Pompejem pa je na tistem raslo in, ko so se v Rimu bali rastočih uspehov in moči Caesarjeve, so zahtevali, naj razpusti legije, ki jih je bil tedaj že več nabral, in se vrne na obračun v Rim.

Caesar se ni udal zahrbtnim intrigam in je leta 49. prekoračil Rubikon (Rubico, Alea iacta!), se v 60 dneh polastil Rima in vse Italije ter ukrotil Pompejance v Španiji. Pompeius je bil zbežal s svojimi pristaši v Ilirijo, koder je pritiskal na Caesarjeve pristaše. Zato je odrinil Caesar za njim in ga v bitki pri Pharsalu (Pharsalus) popolnoma premagal. Pompeius je zbežal v Egipt, kjer ga je dal kralj Ptolemaeus usmrtiti. Ko so prinesli Caesarju v Aleksandrijo

njegovo glavo in njegov prstan, se ni mogel zdržati solz. Gotovo ni slutil, da je zla sreča tudi njemu tkala enako usodo.

Ker so nastali med tem v Rimu nemiri, je odšel tja, napravil red, se dal nanovo voliti za konzula in diktatorja ter se v oktobru 47. leta podal nazaj v Afriko, kjer so se bili zbrali ostanki Pompejeve vojske. V aprilu 46. leta je pri Thapsu uničil še to vojsko, poveljniki so se večinoma sami pomorili (Cato Uticensis se je vrgel na svoj meč), in se julija meseca vrnil v Rim.

Tedaj je bil v Rimu nad vse slovesno sprejet in odlikovan: diktaturo je dobil do smrti, konzulat za 10 let in stalni naslov Imperatorja. Ko je moral leta 45. še enkrat v Afriko in se je zmago-slavno vrnil, so se vršile v Rimu njemu na čast 50 dnevne slavnosti, kakršnih ni bilo pred njim pa tudi za njim ne. Že leta 46. je bil nazvan za polboga (Divus Iulius) in njegove kipe so vozili med božjimi.

Zavist pa tudi njemu ni prizanesla: skrito je bila skotila med aristokracijo proti njemu zaroto in 15. marca 44. leta je v zbornici (curia Pompeia) na Martovem polju postal njena žrtev. Povod je bil dal predlog, da bi ga oklicali za kralja. Caesar je bil na nevarnost opozorjen, toda udal se ni niti prošnjam žene niti vedežu, ki je prerokoval nesrečo, niti prijateljem, ki so ga rotili, naj se varuje; 23. bodljajev je končalo pred očmi polnoštevilne zbornice življenje največjega Rimljana. »Tudi ti, prijatelj Brutus!« (»Et tu, mi Brute!« ali po Suetoniju: »Kai sy, teknon!«) je vzkliknil, ko je zagledal med zarotniki Bruta, si zagnil glavo in se zgrudil ob Pompejevem kipu.

Caesarjev značaj.

Caesar je pač eden največjih mož svetovne zgodovine, v njem je bil združen z genialnim vojskovodjem največji državnik, prvovrsten govornik in pisatelj. Zgledna sta njegova doslednost in njegov kremenit značaj, trdna volja in neupogljiva energija. Osebnega poštenja si ni omadeževal z nobenim nepoštenim dejanjem, sredstva za doseg svojih ciljev je trezno izbiral, umno tehtal in se skrbno ogibal umazane tekme. Vse te njegove lastnosti so mu pridobile spoštovanje njegovih vrstnikov in priznanje obče zgodovine. Takšnega so nam sporočili stari pisci, takšen se nam kaže i sam v svojih spisih.

Caesarjeva dela.

1. *Commentarii de bello Gallico* v 7 knjigah¹ opisujejo sedemletne boje v Galiji, in sicer od leta 58. do 52. V vsaki knjigi so opisani dogodki enega leta. Namenjen je bil ta spis Rimljanom: Caesar je hotel z njim podati nekak javen obračun o svojem delu v Galiji, opravičiti svoje samovoljno ravnanje, kolikor je šlo preko določenega mu delokroga, zavrniti razne obdolžitve, ki so

¹ Osmo je spisal A. Hirtius, ki je spremljal Caesarja v vseh bojih in bil l. 43. konzul.

mu jih hoteli naprtiti nasprotniki, in slednjič rešiti pozabnosti svoje zasluge in zasluge rimskega naroda v teh bojih.

Ti spisi so pisani v 3. osebi, jasno, po vrsti, kakor so se dogajali, brez pretiravanj, po resnici iz lastnih zapiskov in doživetij. Pač je katero stvar malo olepšal ali osenčil, toda resnice ni potvarjal.

2. *Commentarii de bello civili*. V njih nam Caesar živo slika dogodke državljanske vojske med seboj in Pompejem. Delo obsega 3 knjige, a te niso vsebinsko zaokrožene po dogodkih enega leta, temveč opisuje prva izbruh vojne in zmago nad Italijo in Hispanijo, druga obleganje in padec Massilije, tretja pa boje na Balkanu in konec vojske. Caesar je hotel s tem delom v prvi vrsti dokazati, da ni on zakrivil vojne in da se je tudi ni mogel ogniti, četudi je vse poskusil.

3. Izgubilo se je več spisov govorniške, slovniške, polemiške vsebine in zbirka pisem, ki je bila deloma pisana s tajno pisavo.

Caesarjev jezik je jasen, klasičen, misli prozorne, v njegovih spisih nam je poleg bogate zgodovinske snovi, ki je služila za vir vsem zgodovinarjem, zlasti lepo ohranjena organizacija rimske vojske in vobče vojaškega življenja in delovanja.

Na koncu ne smemo pozabiti koledarja, ki ga je dal Caesar popraviti in je še danes v rabi. Za to zaslugo so njemu na čast prekrstili po njegovi smrti prejšnji Quintilis, peti mesec (ker so začeli leto z marcem), v »julij«.

Kratek pregled Caesarjevega življenja.

Leta 100 pr. Kr. rojen (13. julija).

- „ 81 odšel v Malo Azijo, se bojeval pred Mytileno.
- „ 78 se vrnil v Rim po Sullovi smrti.
- „ 76 do 70 na Rhodu v govorniški šoli in v bojih v Aziji.
- „ 67 quaestor, deloma v Hispaniji.
- „ 65 aedilis curulis.
- „ 63 pontifex maximus.
- „ 62 praetor.
- „ 61 proprætor v Hispaniji.
- „ 60 (v juniju) v Rimu kandidat za konzulat.
- „ 59 consul.
- „ 58 (od aprila) do 52 v Galiji proconsul.
- „ 49 prekoračil Rubikon, vzel Rim, premagal Pompejance v Španiji.
- „ 48 consul, boji v Iliriji s Pompejem, bitka pri Pharsalu.
- „ 47 zopet consul in dictator, boji v Afriki.
- „ 46 aprila zopet v Afriki, zmagal Pompejance v juniju v Rimu. Dictator do smrti, consul za 10 let, imperator.
- „ 45 v Afriki uniči Pompejance, v Rimu 50 dnevne slavnosti.
- „ 44 15. marca v kuriji umorjen (Marčeve Ide).

COMMENTARIJ

rerum in Gallia gestarum septem.

Commentarius I.

I. *Omnis Gallia* v širšem pomenu: vse ozemlje med Italijo, Germanijo, Oceanom, Španijo in Provincijo (današnja Provence-o), ki je bila že prej pod rimsko oblastjo, *divisa est* z ozirom na prebivalstvo, *unam — aliam — tertiam* (incolunt), *nostra* (lingua) po naše, *Garumna* danes Garonne, *Matrona* danes Marne, *Sequana* danes Seine.

Fortissimi najbojevitejši, *propterea*, quod in sicer zato, ker *absunt a cultu atque humanitate provinciae*: Provincija je bila že od Grkov in Rimljanov pridobila srčne kulture, a ni mogla uplivati na Belgijce, ker so bili predaleč od nje, *mercatores* meri na prebivalce mesta Massilije, danes Marseille, ki so bili znani trgovci in so hodili trgovat celo v Britanijo, *virtute* = fortitudine, *prohibent* odganjajo.

Eorum (incolarum), *una pars* (omnis Galliae), *obtinere* imeti v posesti, *initium capere* začenjati se, *septentriones* (sedmerozvezdje), sedmeri voli, ki manejo žito; mi jih imenujemo Vel. voz; *pertinent* segajo do, *inter occasum solis et septentriones* ni povsem točno, zaradi slabih zemljevidov.

II. *M. Valerius Messala* in *M. Pupius Piso* sta bila konzula v letu 61. pr. Kr. *Inductus* zapeljan, *civitati* ljudstvu, *cum omnibus copiis* z vsem prebivalstvom, *hōc = eō*, *continentur* so stisnjeni, obkroženi, *tertia* (ex parte), l. *Lemannus* danes Ženevsko jezero, *pro multitudine* z ozirom na število (360.000 primeri c. XXIX), *angustus* preozek.

III. *Adducti* = permoti, *lege* z zakonito določbo, *plebi acceptus* ljudstvu drag, priljubljen.

V. *Oppida* utrjena bivališča, *vici* neutrjena naselja, *privata aedificia* posamezne (raztresene) hiše, *praeter quod* = praeter id, quod, *domum reditionis spe sublata* da ne bi imeli upanja na vrnitev, *molita cibaria trium mensium* moka (brašno) za tri mesece, *eodem usi consilio* z istim namenom, *cum iis* = secum.

VI. *Quibus itineribus* izpusti »itineribus«, Caesar rad ponavlja v relat. stavku samostalniki iz glavnega stavka, *per Sequanos* = per fines Sequanorum, *vix qua* = quā vix, *alterum* (iter), *expeditus* neoviran, *nuper pacati*: pred 2 letoma po C. Pomptinu, *vado transire* prebresti, R 44², *vado* je abl. instr. (viae) v pomenu adverba, *Genava* danes Genève, *bono animo esse* biti naklonjen, *eos ire* namesto se ire. *L. Calpurnius Piso* in *A. Gabinius* sta bila konzula v letu 58. pr. Kr.

² se nanaša na »Realia«.

VII. *Maximis itineribus* R 42, *Caesari nuntiatum*, ker je bil tedaj še v Rimu, da je uredil nujne zadeve, *ab urbe*: iz Rima, *legio una* 10., ki je postala pozneje Caesarjeva častna legija, *iubet, imperat* brez veznika, da označi naglico, s katero je delal, *qui dicerent* za hist. sedanjikom, *rogare* (se), ker je še vedno odvisno od *dicerent*, *L. Cassius* je bil l. 107. pr. Kr. ob Ženevskem (Lemannskem) jezeru premagan in ubit, *sub iugum mittere* R 79, *neque homine...* razvrsti: *neque existimabat homines data facultate itineris per provincias faciendi...*, *diem* rok, termin.

VIII. *Murus* nasip, ne samo zid, na važnih mestih utrd, *praesidia disponit* R 61, *castella communit* R 56, *quo facilius* (eos), *ostendit* zapreti, *Helvetii* pomeni tu glavno armado, *alii* pa one, ki niso bili ne na ladjah ne na splavih, *ratis* splav, *navibus iunctis*: ladje so zvezali, jih prekrili z deskami in tako napravili nekake brodove (rates), R 45.

IX. *Una via* edina pot, *per Sequanos* = per fines Sequanorum, *sua sponte* sami, brez posredovalcev, *res novae* prevrat, *beneficio aliquem obstringere* z dobrotami koga navezati nase.

X. *Non longe absunt* (160 km): Caesar pretirava, da utemelji svoje voj. operacije, *in Italiam* = in Provinciam cisalpinam, *magnis itineribus* R 42, *circum Aquileiam*: A. je bila močna utrdba proti Galcem in Ilircem, zato so prezimovale tamkaj kar 3 legije, *duas legiones conscribit* R 1 in 5, pri Akvileji so bile 7., 8., 9, sedaj je postavil 11. in 12., torej jih je imel sedaj 6, *ex hibernis* R 49 in 51.

XI. *Ita se meritos esse* se opira na zgodovinska dejstva, že Livius jih imenuje (ep. 61) socii populi Romani, *ut paene in conspectu* pač skoraj pred očmi, *depopulatis agris* deponentnik v pasivnem pomenu, *Caesar non exspectandum sibi statuit*: tudi to naj podpre njegovo počenjanje.

XII. *Arar* danes Saône, *quod* (flumen), *ratibus ac lintribus iunctis* R 45, *tres partes* tri četrtine, je obj. akuzativ, *Helvetios* pa subj., *de tertia vigilia* R 59, *pagus Tigurinus* nekako današnji Waadt, *cum domo exisset* ob izselitvi, *sub iugum miserat* R 79, primeri tudi zgoraj VII. o L. Cassiju; *eius* (Caesaris), *princeps* prvi, *soceri*, s čigar hčerko Calpurnijo se je bil l. 57. oženil Caesar.

XXI. *Sub monte* ob vznožju, *qualis esset*: misit (exploratores), qui cognoscerent, *qualis esset, facilem esse* (ascensum), *legatus* podpoveljnik R 14, *legatus pro praetore* poveljnikov namestnik, *iugum montis* vrh gore, *quid sui consilii sit* kaj je njegov namen, *peritissimus habebatur*: to poudarja zato, ker je bil slabo opravil.

XXII. *Prima luce* o prvem svitu, *equo admisso* v polnem diru, *a Gallicis armis* = ex G. armis, *insignibus* po okraskih čelad in ščitov (ornamenta armorum), *aciem instruit* čete je postavil v bojni red (R 63), *multo denique die* ko je bilo že precej svetlo, torej ob svetlem dnevu, proti poldnevu, v nasprotju s *prima luce*, *pro viso* kot da je videl, *perterritus* iz strahu, to poudarja, ker je v nasprotju s pripombo v XXI: *rei militaris peritissimus*.

XXIII. *Bibracte* danes Mont Beuvray pr. S. Léger, *oppidum copiosissimum* zelo bogato mesto, *decurionis equitum* R 20, *sive eo quod* = propterea, *a novissimo agmine* R 40.

XXIV. *In colle medio* = in media parte collis, *triplicem aciem instruxit* R 63, *legio veterana* R 3, *legiones proxime conscriptae* R 5, *auxilia* R 11, *ac* in je tako, *totum montem*, to je od srede navzgor, *ab his* pravkar imenovanih, *confertus* zgoščen, *phalange facta* R 66.

XXV. *Omnium* vseh častnikov, *pilis missis* R 37, *scutum* R 74, *ex itinere* R 62, *latus apertum* nezavarovana, desna stran, ker so imeli v levici ščite, *signa inferre* napasti, *conversa signa inferre* obrniti se in napasti.

XXVI. *Ancipiti proelio* v neodločeni bitki, *hora septima* R 59, ob eni, *ad multam noctem* pozno v noč, *matura, ae* (keltsko) kopje, *sulica, tragula, ae* (keltsko) kopje z zanko, da ga je bilo mogoče nazaj potegniti.

XXIX. *Litteris Graecis* toda v galskem jeziku (le črke so bile grške), *pueri, senes mulieresque* (conscripti sunt).

XXXIX. *Res frumentaria commeatusque* hrana in vojaške potrebščine, *ex percontatione* po izpraševanju (znak strahu), *ex vocibus* iz pripovedovanja, po govorici, *non mediocriter* ne prav malo, *tribunus militum* R 17, *usum non habebant*, ker niso služili kot legionarji, temveč so bili takoj imenovani v položaj tribunov, *ex urbe* = *ex* Roma, *pudore adducti* iz sramu, *centuriones* R 21, *cum iussisset* nadomešča fut II.

XL. *Convocato consilio* vojni svet, h kateremu so spadali vsi višji centurioni (*primorum ordinum* R 22), *omnium ordinum* (izjemoma) vsi centurioni.

XLVII. *Tela conicere* boj začeti, napasti, R 35, *virtute et humanitate* po hrabrosti in izobraženosti, C. Valerius Flaccus je upravljal Provincijo v l. 83. pr. Kr., *civitate donare* državljanstvo podariti, *hospitio uti* uživati gostoljubnost, *conclamavit* je glasno zaklical, *conantes dicere* skušali so govoriti, ker so odposlanci bili zavarovani po mednarodnem pravu. On pa jim ni dovolil govoriti, temveč jih je imel brez ugovora za ogleduhe, ki so bili izročeni na milost in nemilost.

XLVIII. *Eo consilio* s tem namenom, *exercitus* tu samo pehota, *copia* = multitudo, *suae salutis causa* v svojo obrambo, *durius* nevarnejše, *concurrere* na pomoč prihiteti, *iubis sublevati* držeč se za grive.

XLIX. *Ultra eum locum* onstran, *quo in loco* izpusti loco (glej 6!), *delegit* po izvidnikih, ne osebno, *partem auxiliorum* R 11, *castra maiora* stari tabor.

L. *Instituto suo* po svoji navadi, *eduxit, instruxit, potestatem fecit* brez veznikov znači naglico, *castra minora* novi tabor, *solis occasu* ob solnčnem zahodu, *decertare* bojevati se do odločitve, *matres familiae*: stari in znani so bili običaji vedeževalk v Aziji, na Grškem in v Italiji (Sibylla!). Tudi stari Germani so pripisovali že-

nam posebno božansko moč in so jih zelo častili; *sortibus et vaticinationibus*: vedeževanje se je vršilo na dva načina: 1. človek je bil zamaknjen, v stiku z bogovi in je v tem stanju iz sebe po božanskem navdahnjenju izvedel prihodnje stvari; 2. božanstvo pa je lahko tudi po zunanjih, vidnih znakih in znamenjih razodevalo prihodnje stvari, naloga vedeževalcev je bila, da so znali znamenja primerno razložiti. Prvo so torej prerokovanja (*vaticinatio*), drugo pa vedeževanja (*sortes*).

LI. *Praesidium* R 61, *alarii* R 10 in 11, *generatim* po plemenih, *reda* lahek voz, *carrus* težek voz, *passis manibus* s povzdignjenimi rokami (pomeni prošnjo, *passis crinibus* pa žalost).

LII. *Legatos et quaestorem*: 5 legijam je postavil legate, 6. kvestorja, sam pa je ostal vrhovni poveljnik vseh čet. Kvestor je bil sicer upravni general, a po potrebi je tudi poveljeval, *itaque* = et ita, *signo dato* na dano znamenje, ki so ga dajali s trobento, R 67, *comminus gladiis pugnare* R 67.

LIII. *Tranare* = transnare.

LIV. *Ad conventus agendos* sodnijske obravnave.

Commentarius II.

I. *Dixeramus* I. 1, *ad eos* = ad se; Caesar utemeljuje svoj prihod v Belgijo, *Gallia* v ožjem pomenu besede, srednji del vse Galije, *inveterascere* starati se, vgnezditi se, *novis imperiis studebant* želeli so samo oblast menjati, ne pa se oprostiti, *vulgo* vobče.

II. *Duas legiones novas conscripsit*: tedaj jih je imel že 8 (primeri I. 7. in 10!), *inita aestate* namesto ineunte aestate, *dubitare* pomišljati se; sicer v tem pomenu redno z infinitivom, vendar za *non dubitandum* in *nolli dubitare* tudi v tem pomenu s *quin*.

III. *Imperata facere* zapoved izvršiti, *furor* divja strast, *isdem* = iisdem.

IV. *Omnis Gallia* v širšem pomenu besede, I. 1, *ingredi prohibuerint* inf. namesto *quin*, *magnum spiritum* veliko ošabnost, *quisque* = quaeque pars, *conficere armata milia centum* = *conficere armorum milia centum*, oborožiti sto tisoč vojakov.

V. *Liberaliter oratione prosequi* ljubeznivo ravnati s kom, *senatum*: C. rabi za tujo institucijo primerno rimsko ime, *Axonam* danes Aisne, *quae res* (namreč postavitev tabora), *post eum* za njim, *zadaj*, *tuta ab hostibus reddebat* zavaroval je pred sovražniki, *praesidium* R 61.

VI. *Ex itinere* R 62, *totis moenibus* od vseh strani, *testudine facta* R 73.

VII. *Numidas et Cretas sagittarios et funditores Baleares* R 31 in 32, *spes discessit* upanje je izginilo.

XII. *Ex terrore ac fuga se recipere* odpočiti se, oddahniti se, *magno itinere* R 42, *paucis defendentibus* dasi je bilo le malo branilcev, *vineas agere* R 70.

XIII. *Passis manibus* s povzdignjenimi rokami, I, 51.

XV. *In fidem recipere* sprejeti v varstvo, *remittere* manjšati, slabšati, *proicere* zavreči.

XXXIII. *Ex oppido exire* iz mesta in trdnjave Atuatuce, *praesidia deducere* posadko odpeljati, *aut denique* ali vsaj, *qua* kjer, *scutum* R 74, *cortex* skorja dreves, *vimen* protje, *ignibus significatione* R 57, *celeriter concursus est* v eni sapi so prihiteli na pomoč, *iniquo loco* na neprimernem kraju, R 62, *in una virtute* edino v hrabrosti, *sectio* namesto auctio razprodaja, R 80, *relatus* sporočen.

XXXV. *Uti* pristavi »celó«, *quaeque civitates* plemena, *ex litteris* iz Caesarjevih uradnih poročil, *supplicatio* zahvalna molitev, *nulli accidit*: do tedaj je bila najdaljša po Hannibalovem odhodu iz Italije, ki je trajala 12 dni.

Commentarius IV.

I. *Gn. Pompeius* in *M. Licinius Crassus* sta bila konzula v letu 55., t. j. 4. leto galskih bojov. *Ex finibus* iz svojega ozemlja, *manserunt* je sedanjškega pomena kot *alunt* in pomeni ponavljanje, *rursus* zopet, se nanaša na dejanje, *in vicem* menjajoč se, se nanaša na osebe, *ratio atque usus belli* vojna znanost in spretnost, *longius anno* dalje ko eno leto, *vires alit* krepí, večá moči, *in consuetudinem se adduxerunt* utrdijo se, navadijo se (ponavljanje) *locis frigidissimis* celo v najmrzlejših krajih.

II. *Ut, quae* ... razvrsti: *ut habeant mercatores*, quibus ea, quae bello ceperint, vendant, *quam quo* = *quam eō*, quo, *iumenta* tu samo konji, *impenso pretio* neizmerno drago, *summi laboris* kar najbolj vzdržén, *eodem vestigio* na istem mestu, *cum usus est* kadar je treba, *ephippium* sedlo, *ephippiatus eques* jezdec s sedlom, v sedlu.

III. *Publice* = civitati, za državo, *a Suebis* v oddaljenosti od Suebov, *agri* je nom. pl., *ad alteram partem* z druge strani, *ut est captus* kolikor zmore pojmovanje.

IV. *In eādem causa* v istem položaju, *diximus* omenili smo, *hōc itinere* veži s *confecto*, *copiae* živež, premoženje.

V. *Infirmi* nezanesljivost, *novis rebus* student hrepene po prevratu, *committere* prepustiti, *his rebus atque auditionibus permoti* pod utisom teh čenč, *de summis rebus* o najvažnejših zadevah, *in vestigio* v istem hipu, takoj, *cum incertis rumoribus serviant* ker služijo, *ad voluntatem eorum* njim (Galcem) na ljubo.

VI. *Graviori bello*: če bi se združili, *uti ab Rheno discederent* naj se od Rena umaknejo, *clientes* varovanci: male državice so se prostovoljno postavile pod varstvo večjih, da so jih varovale, zato so jim plačevale pa davek in jih tudi v vojni podpirale.

XIV. *Acie triplici instituta* R 63, *perturbantur*, *copiasne* niso vedeli, ali je bolje, *pristini diei* se nanaša na prejšnji dan, ko so bili napadli Caesarjeve konjenike, dasi so si bili izprosili prej pre-mirje.

XV. *Clamore* (liberorum et feminarum), *ad confluentem* k sovodnji; tu samostalno, *timore oppressi* iz strahu, *iis* (Germanis), *quos*.

XVI. *Cum intellegent* če bi videli, *et posse et audere*: oboje s poudarkom, ker gre za prestiž, *Ubii autem, qui uni Ubii* pa, ki so edini.

XVIII. *Liberaliter respondere* prijazno odgovoriti.

XIX. *Vicis aedificiisque incensis* I. 5, *concilio habito* po ljudski skupščini, *ad utilitatem profectum* (esse); *proficio*, is, ere, profeci, *profectum* izvršiti, opraviti, doseči.

XX. *Deficere* ne zadoščati, *magno usui fore*: gre torej le za opazovanje in ogledovanje, *perspexisset* dodobra spoznal, *temere* = facile.

XXI. *Volusenus, qui egredi ac se barbaris committere non auderet*: obziren očitek možu, ki je sicer veljal za vrlega vojaka (vir et consilii magni et virtutis, III. 5).

XXII. *Nostrae consuetudinis imperiti*: meri na prijazno in obzirno ravnanje z vojnimi ujetniki, če se sami udajo, *in fidem recipere* II. 15, *navibus coactis* ko je ladje zbral, *duas legiones*: 7. in 10.

XXIII. *Tempestatem* vreme, *naves solvit* je odplul, *in ulterio-rem portum* ni znano, katero пристanišče, *hora quarta* R 59, *administratum* (negotium) izvršen ukaz, *expositas copias* tako, da jih je vsakdo že ob prihodu videl, *montibus anguste mare continebatur* morje je bilo obdano; takoj ob morju so se dvigale visoke gore, ki so tvorile z morjem tesno ožino, *ad nutum et ad tempus* na prvi mig, pravočasno, *ut omnes res administrarentur* da bi vse ugodne pri-like izrabili, *aestus* plima.

XXIV. *Essedarius* vojak na bojnem vozu, *quo* (genere) *uti consuerunt* katerega bojevanja so bili vajeni, *in alto* (mari) v veliki globini, *ex arido* s suhe zemlje, z obrežja, *in pedestribus proeliis* v bitkah na kopnem.

XXV. *Incitare* pognati, *ad latus apertum* I. 25, *funda* prača, s katero so metali kamenje, R 32, *tormentum* R 76, *remorum motu* kaže, da je bilo Britancem veslanje še neznano, *qui aquilam ferebat*: orel je bil bojno znamenje legije, nosil ga je najhrabrejši vojak (aquilifer). Orla so morali braniti in varovati z vsemi silami, *obtestatus deos* klical je bogove za pričo, *ea res*, ki jo namerava, t. j. skok v morje, *praestitero*: s fut. II. hoče zatrditi, da bo gotovo izvršil, še predno bodo poskakali v morje, *magna voce* slovesno, *ne dedecus admitteretur* da si ne bi naprtili sramote.

XXVI. *Ordines servare* vzdržati red, vrsto, *signa subsequi* iti za bojnimi znamenji, *in universos* stoji s poudarkom z ozirom na prejšnje, »*aliquos singulares*«, *scapha* čoln, primeri škaf; R 47, *navigia speculatoria* R 48, *iussit, submittebat* ukazal je enkrat, pošiljal pa, kolikorkrat so bili pripravljeni, *in fugam dare* zapoditi, *insulam capere* doseči otok.

XXXII. *Ex consuetudine* navadno samo ena (legija), *in statione* erant bile so na straži, R 58, *conferta legione* I, 24, *incertis ordinibus* brez reda, ker so bili »conferti«.

XXXIII. *Ex essedis pugna* boj na bojnih vozovih, *per partes perequitant* jezdijo sem in tja po vrstah, *insinuare se* vriniti se, *incitatus* splašen, *brevi* (tempore) v kratkem času, brž, *per timonem* po ojesu.

XXXIV. *Quibus rebus* abl. instr., *perturbatis* je dat., *alienum tempus* neprimeren čas.

Commentarius V.

XII. *Dicunt memoria proditum* (esse), *bello illato* tolmači: belli inferendi causa transierunt, *bello illato* manserunt, *nascitur se* pridobiva, *plumbum album* cink, *remissioribus frigoribus* (abl. abs.) ker so zime toplejše.

XIII. *Pari spatio transmissus* enako oddaljen prehod, *Mona* današnji Man, otok v Irskem morju.

XIV. *Ex his* med temi, *humanissimi* najbolj izobraženi, *Cantium* danes (Kent) North Foreland, *capillo promisso* z dolgimi lasmi, *quo primum* = ad quos primum, *deducta* omožena.

Commentarius VI.

XI. *In pagis* v župah, okrajih, *quorum* veži: ad quorum arbitrium, t. j. *principum*, veži oba stavka z »in«, *in summa totius Galliae* vobče po vsej Galiji.

XII. *Iacturis* po žrtvah, *commutatio rerum* posebno zato, ker je bil Ariovistus premagan, *dimiserant* izgubili so.

XIII. *Aliquo numero et honore esse* imeti ime in veljavo, *adhibetur concilio* prihaja k posvetovanju, *aes alienum* dolg, *sed de his duobus* se nanaša na gorenje »genera sunt duo«, *druides* (keltsko) druidi, keltski svečeniki, ki so se odlikovali po učenosti in mogočnem političnem uplivu. Svojih nauk niso pisali, znali so vse na pamet, *disciplinae causa* zaradi učenja, *decreto non stetit* se ne pokori odredbi, *interdicere* izobčiti, *decedere* umakniti se s poti, *considerare* zbirati se, *disciplina reperta est* našli so tudi vero.

XIV. *Magnus numerus versuum*: ves nauk je bil povezan v verze, da so se ga učenci lažje učili na pamet, *cum in reliquis* dasi, sicer, *praesidio litterarum* s pomočjo pismenih pomočkov, *remittere* popuščati v čem, *non interire animas, sed transire ad alios*: nauk o preseljevanju duše so učili že pitagorejci.

XV. *Genus equitum* plemiči, *usus* potreba, *ambactus* (keltsko) = servus podložnik, *clientesque* IV. 6.

XVI. *Gravioribus morbis*: za takimi boleznimi, ki jih niti druidi niso mogli ozdraviti, *simulacra* kipi, *aliquā noxiā* v kaki krivdi.

XVII. *Deorum* izmed bogov, *Mercurium*: Caesar imenuje tuje bogove z domačimi imeni, *ceperint* stoji za fut. II. *neglectā religione* vsled zanemarjenega verskega čuta.

XVIII. *Dis, Ditis* bog podzemlja (*dives*), *finiunt* določajo.

XIX. *Ex suis bonis* iz lastnega premoženja, *communicant* dodajo, *ratio habetur* obračunavajo, *vitā superavit* preživi, *illustriore loco natus* plemiškega rodu, *in servilem modum* kakor s sužnji, *vivis cordi fuisse* da je bilo v življenju pri srcu, *supra hanc memoriam* pred tem časom, *iustis funebribus confectis* opravivši običajne pogrebne obrede.

XX. *Legibus sanctum* zakonit sklep, zakon, *rumore ac fama* po šušljanju in nezanesljivi govorici, *quod vezi* s *cognitum est*.

XXI. *Eos ducunt* = *eos habent*, *a parvis* iz mladih let, *duritia* utrjevanje, *impubes* samski, *laudem ferunt* hvalo uživajo, *statura alitur* rast se pospešuje, *intra annum vicesimum* pred 20. letom.

XXII. *Neque certum modum habet* nima določenega obsega, *in annos singulos* vsako leto, *gentibus* družinam, *cognationibus* zadrugam, *una coierunt* skupaj žive, *ne assidua consuetudine capti commutent*, *ne studeant*, *ne accuratius aedificent*, *ne qua oriatur cupiditas*, *ut plebem contineant*: vse to so vzroki, ki jih omenja Caesar, da pojasni, zakaj ne sme imeti nihče svojega polja.

XXIII. *Vastatis finibus* abl. abs., *proprium* znamenje, *hoc* s tem, *bellum illatum defendit* odbija napad, *controversias minuunt* spore poravnavajo, *atque ea* in sicer, *causam et hominem probant* namen in vodnika odobravajo.

Commentarius VII.

LXXII. *Fossam pedum viginti* R 54, *derectis lateribus* z navpičnimi stenami, *tantum spatium* ves grič, na katerem je stala Alesia (Alise-Ste-Reine), *totum opus* vse utrdbe, *coronā militum* krog in krog z vojaki (kot venec), *hoc spatio* (CCCC passus), *eādem altitudine* oba jarka enako globoka, *interiorem*, t. j. onega bliže mesta, *campestribus ac demissis locis* na ravnih in nizkih mestih, *aggerem ac vallum* R 55, *loricam pinnae* R 55, *cervis* R 55, *commissuras* za vezi med, *pluteorum* R 59, *turres* R 77.

LXXIII. *Truncis firmis ramis* = *truncis*, qui firmos ramos habebant, *delibratis* z okleščenimi, *perpetuae fossae* nepretrgani, sklenjeni jarki, *se vallis induebant* nabadali so se na količe (*vallus*, i količ, *vallum*, i nasip!), *cippos appellabant* R 55, *quincunx* križem: . . .; *angustiore fastigio* spodaj ožji, *femen* golenica, *singuli ab infimo solo pedes terra exculebantur* za en čevelj so spodaj z zemljo napolnili in dobro stolkli, *lilium* R 55, *stimulos appellabant* R 55.

LXXIV. *Secutus* prilagodivši se, *diversas ab his* v nasprotni smeri, *contra exteriorem hostem*: misli na armado, ki bi prišla morda od zadaj na pomoč.

LXXX. *Ad utramque partem* proti mestu in na zunaj proti rezervi, ki bi mogla priti od zadaj, *ab his* (*sagittariis*) *complures* (equi-

tum nostrorum), *confertis turmis* v strnjenih oddelkih; Germani (konjeniki) so bili že prej nekoč pognali v beg galsko konjenico.

LXXXI. *Uno die intermisso* po enodnevnem presledku, *crates proicere*: za prekrivanje nastavljenih pasti, R 55, *ut cuique erat locus attributus*: kot je omenjeno v VII. 80, *deductos* (milites).

LXXXII. *Pilis muralibus* s težkimi sulicami, s katerimi so branili obzidje, *interiores* (hostes), *priores fossas*: one z navpičnimi stenami in prvo onih dveh, XV čevljev širokih (prim. VII. 72).

LXXXIII. *Iniquo loco* na neprimernem kraju, ker je bil *collis propter magnitudinem circuitus* preobsežen, da bi bili napravili okop po grebenu, zato *leniter declivi loco, quid quoque* — et quo pacto, *prima vigilia* R 59, *sub lucem* proti ranemu jutru.

LXXXIV. *Murales falces* R 78, *periculum in aliena virtute* nevarnost je odvisna od hrabrosti tovarišev, ki se bojujejo v obratni smeri, kajti če ti ne vzdrže napada, je nevarnost za druge tudi od zadaj.

LXXXV. *Idoneus locus*: gotovo kakšno vzvišeno mesto, *subsidium summittit* (milites, auxilia), *ad animum occurrit* pred oči stopi, *unum tempus esse* da je edini pravi čas, *maxime contendere conveniat* napeti treba vse sile, *magnum momentum habet* ima velik pomen, *testudine facta* R 73.

LXXXVI. *Deductis cohortibus* abl. abs., *eruptione* sunkovito, *loca praerupta ascensu temptant* skušajo preplezati strmine, *falcibus* R 78.

LXXXVII. *Post* = postea.

LXXXVIII. *Ex colore vestitus*: znamenje kralja je bil škrlatast plašč preko orožja, *de locis superioribus*: ki so jih imeli v rokah Galci; ker so bili Caesarjevi spodaj, niso mogli metati kopja, *novissimum agmen* R 40.

COMMENTARII DE BELLO CIVILI

Commentarius III.

Obleganje Solina.

IX. *Libo Pompejev* poveljnik, ki se je bojeval proti Caesarjevim pristašem v severni Iliriji, *discessu* abl. abs., *Illyricum* Ilirsko je obsegalo ozemlje Panonije in Dalmacije, *Salonae* Solin pri Splitu, znano bogato najdišče nešteti izkopenin iz rimske dobe (Dioklecianovo letovišče), *Issa* otok Vis, *conventus* zbor, društvo Rimljanov, ki so bivali tam, *cives Romani* zbrani v conventu, *his* (ligneis) *turribus* R 77, *descenderunt* lotili so se, *praeseclis crinibus* odstrigli so lase in, *sententia* namen, *uno tempore* istočasno, ob enem, *castra* R 53, *obsidione et oppugnatione* z obleganjem in obstreljevanjem, *a rē frumentariā laborare* trpeti radi pomanjkanja žita, *neglegentiores* manj pazljivi, nemarni, *discessu eorum*, ker so se razšli, *pueris mulieribusque dispositis* abl. abs., *ne desideraretur*

da ne bi zapazili, da kaj vsakdanjih navad manjka, *eodem impetu* v istem napadu, *omnibus castris* = ex omnibus castris.

Boji pri Draču.

XXVIII. *Naves in noctem coniectae* ladje je zajela noč, *locum capere* ustaviti se, *scapha* (grško) rešilni čoln, R 47, *Lissi* locativus, v Lešu, *deditis* če se udajo, *legio tironum*, *legio veterana* R 3 in 4, *sustulerat* imela je na krovu, *nausea* morska bolezen, *confectus* popolnoma utrujen, *iis* = sibi, *iure iurando accepto* ker so jim bili

prisegli, *religionem iuris iurandi* svetost prisege, *tempestatis et sentinae vitiis* po škodljivih učinkih nevihte in vode, (ki je vdrla v čolne in ladje), *tractandis condicionibus* med pogajanjem o pogojih, *extracto primo noctis tempore* ko so zavlekli prve trenutke noči, *navem in terram eicere* pristati, *ex praesidio* izmed posadke, *missis*

equitibus abl. abs., *quique secuti sunt* = *iisque circa CCCC* (missis), *qui eos* (equites) *secuti sunt*.

XXIX. *Conventus civium Romanorum* gl. III, 9, *Caesar attribuerat*: ko je bil še prokonzul v Galiji in Iliriji (58 do 52), *milites equitesque* pehota in konjenica, *pontones* čolne, R 45, *hoc consilio* s tem namenom, *quid militum* = *quot milites*.

XXX. *Apollonia* večje mesto južno od Leša v bližini Valone, *ambo* vsak za se »*diversa consilia*«, torej ne »*uterque*«, *imprudentes* nič sluteče, *ex castris stativis* R 50, *Apsus* reka v Iliriji, izliva se v morje malo nad Apollonijo, *adverso flumine* ob reki navzgor, *vado transire* prebresti R 44, ker ni bilo ob spodnjem teku plitvine, je moral Caesar iskati je v gorenjem teku in korakati ob reki navzgor; izgubil je torej veliko časa; Pompeius je imel ob desnem bregu krajšo pot, *prohibuit ignes fieri* z infinitivom namesto *quominus*, *Asparagium* mesto južno od Drača.

XLI. *Expugnato oppido Parthinorum*: bržkone Parthium, *acie instructa* R 63, *suis locis* na ugodnem mestu, *aliud consilium* drugačen načrt, *diverso itinere* po drugi poti: prej je korakal proti vzhodu, kakor da bi se umikal v Macedonijo, *angustiis rei frumentariae* radi pomanjkanja žita, *aequo animo* mirno, ravnodušno.

XLII. *Interclusus Dyrrhachio* odrezan od Drača, *propositum tenere* uspeti, *secundo usus consilio* po drugem načrtu: Prvi načrt je bil, priti v Dyrrhachium, drugi pa, ostati vsaj v stiku z mestom in se ne oddaljiti od morja; *effossis domibus* iz razrušenih hiš (kjer so imeli žito zakopano).

XLIII. *Ut natura ferebat* kakor je naneslo, *circumvallare* z okopom obdati, R 56, *valebat* močan z ozirom na.

XLIV. *Extremam rationem belli sequens* zadnje bojno sredstvo uporabljajoč, *manu sata* posejano, setev, *perpetuas munitiones* R 56, *operibus vincere* prehiteti pri zgradbi utrdb, *sagittarios funditoresque* R 31 in 32, *ex coactis* iz volnenega platna, *centonibus* iz krp, *corium* (grško) koža, lubje.

LIII. *Cum ratio haberetur* ko so obračunavali, *ad okoli*, *numero* po številu, *evocati* rezervisti R 26, *centuriones* R 21, *desiderati sunt* bili so pogrešani, *in castello*: tu pač glavna trdnjava, *foramina* luknje, *milibus* CC (sestertium), *ab octavis ordinibus ad primipilum traducere* napredovanje od 8. kohorte do najvišjega mesta, R 23.

LIV. *Turres exstruxit* R 57, *nactus* po sreči imel.

LV. *Tantumque* samo toliko, *eius* namreč Pompei, *ut famam opinionemque teneret* da bi ljudje mislili in govorili.

LXXI. *Placentia, Puteolis, Capua* so abl. separ.: iz, *pars magna interiit in terrore suorum oppressa*: s poudarkom, da zmanjša vtisk Pompejeve zmage, ki si je ni pridobil z napadom in ostro borbo, *imperator est appellatus*: časten naslov, ki so ga vojaki dajali slavnim zmagovalcem, *atque vendar, in litteris et fascibus*: zmagovalci-imperatorji so imeli pravico, pristavljati svojemu podpisu častni naslov in krasiti svoje butare (fascies) z lovorjevim vencem. Pozneje

je ostal ta naslov stalen za vladarje, ki so ga stavili pred ime (za imenom znači poveljnika!), *per fugae fides*: Labienus je bil v gal-skih bojih Caesarjev najzvestejši legat, a je prešel pozneje k Pompejancem in, da mu ne bi očitali neznačajnosti in nezvestobe, ki se dezerterja vedno drži, je tako kruto nastopil proti bivšim tovarišem.

Boji pri Pharsalu.

XC. *In eum* (exercitum) do njih, za nje, *officia* uslužnost, *perpetui temporis* nepretrgoma, *quanto studio* s kolikim prizadevanjem, *per Vatinius* (III. 19.): Caesar je poslal Vatinja k Pompeju, da bi se pogajali o miru, poudarjajoč: ne cives cum civibus armis decertarent. Med pogajanji pa so Pompejanci Caesarjeve odposlance napadli. *Per Clodium* (III. 57.): Caesar ga je poslal k Pompejevemu podpoveljniku Scipionu, ki je bil obema sorodnik, naj bi posredoval, ker so njegovi poskusi brezuspešni. *Cum Libone* (III. 16.): Caesar je zastoj prosil, naj bi se sestali njegovi in Pompejevi odposlanci, da bi se pogajali o miru. *Abuti militum sanguine* kri brezuspešno prelivati, *alteruter* = alter eden izmed dveh.

XCI. *Qui primum pilum duxerat* prvi centurio, R 23, *manipularius*: bojevnik v istem manipulu, sobojevnik, *fuistis*, ker je že evocatus, rezervist, *date operam, quam constituistis* dokažite sklep z dejanjem.

XCII. *Ad concursum utriusque exercitus* da bi si šli obe armadi istočasno nasproti, *ut impetum exciperent* naj počakajo na napad, *distrahi*: ko bi prva vrsta napadla, bi se odtrgala od zadnjih, *excursus visque militum* (Caesaris), *dispositi* (Pompei milites), *leviusque casura pila* kajti..., *duplicato cursu*: ves prostor bodo morali preteči, ker jim ne bodo šli Pompejanci nasproti; prostor je bil širok okoli 2 stadija ali 1200 čevljev. Ta prostor je bilo treba prekoračiti živahno, najbolje v teku, zato *exanimarentur et conficerentur, nulla ratione* brez premisleka, *quaedam animi incitatio* notranja sila dviga duha pri napadu, med tem ko pada pogum onemu, ki je v obrambi: sila ofenzive, kar razlagajo naslednje vrstice.

XCIII. *Infestis pilis* z dvignjenim, pripravljenim kopjem, *periti* poučeni, *rursus renovato cursu* z novim zaletom, *neque huic rei defuerunt* tudi tedaj niso rok križem držali, *tela missa exceperunt* so vzdržali napad s kopjem, niso se umaknili napadu, *impetum tulerunt* napad so vzdržali, *ad gladios redierunt* pograbili so meče, *turmatim se explicare* po krdelih se razviti v bojno črto, *a latere aperto* D. b. G. I. 25, *sex cohortium* iz 6 kohort, *destituti*: od konjenice, ki je zbežala pred napadom Caesarjeve četrte bojne vrste na višave, *eodem impetu cohortes*: one kohorte v rezervi v 4. vrsti.

XCIV. *Loco tenuerat* na svojem mestu, *recentes* = tertia acies, *alii autem* = sex cohortes, *ut pronuntiaverat*: ko je bil Caesar razvrstil bojni red, je iz 3. vrste izločil 6 kohort in jih postavil za rezervo v 4. vrsto in zagotovil, da bo zmaga tega dne odvisna od nji-

hovega zadržanja: *ostendit monuitque eius diei victoriam in earum cohortium virtute constare* (III. 89.), *ab his, ab isdem*: je naštevanje uspehov, ki jih je dosegla rezerva 6 kohort, in povzročila končno zmago, *aliis quoque* (partibus), *praetoria porta* R 49, *si quid durius acciderit*: če bi bili n. pr. premagani, *summae rei diffidens* ne zaupajoč izidu, boječ se slabega izida.

XCV. *Ut beneficio fortunae uterentur* naj izrabijo srečen slučaj, *etsi magno aestu* (brez glagola!) dasi ob, *missis armis* pometali so orožje in, *ducibus usi* pod poveljstvom.

XCVI. *Magnum argenti pondus* pač le namiznega orodja, *caespes* ruševina, *edera* (tudi *hedera*) zimzelen, *tabernacula protecta* proti solncu zavarovani šotori, *qui non necessarias voluptates conquirerent* ki ne iščejo gmotnih koristi, *obiciebant* oponašali so (navadno), *decumana porta* R 49, *insignia imperatoris* so bila: škrlatasti plašč (preko orožja), tunika in toga praetexta, *equo citato contendit* v divjem diru je spel proti (v), *Larisa* danes Larissa, *comitatu equitum* v spremstvu konjenice, *tantum se opinionem fefellisse* = *tantum se opinione deceptum esse*, (*a genere*) *hominum* = *equitum*.

XCVII. *A militibus contendit* zahteval je od vojakov, *flumen subfluebat* pod goro je tekla reka (Enipeus).

XCVIII. *Passis palmis* z razprtimi, s povzdignjenimi rokami, znamenje, da prosijo milosti.

Q. CURTIUS RUFUS

Življenjepis.

O Q. Curtiju Rufu ne vemo točno niti, kedaj je bil rojen, niti, kedaj je umrl. Živel je pač v I. stoletju po Kr. in spisal ter izdal za časa cesarja Claudija (od 41. do 54. leta po Kr.) po grških virih zgodovino Aleksandra Velikega pod naslovom: »De gestis Alexandri Magni« ali »Historiae Alexandri Magni«. Delo je bilo razdeljeno v 10 knjig: prvi dve, ki sta se izgubili, sta obsegali mladost Aleksandra Velikega in njegove boje v Evropi. Ostalih 8 pa, ki so ohranjene in samo malo okrnjene, popisuje njegove boje v Aziji in Afriki.

Curtius ni imel namena, pisati učenih, znanstvenih razprav, temveč nuditi prijetno, zabavno čtivo. Zato je pripovedovanje jasno, prozorno, gladko, včasih podrobno, jezik pa vobče zelo izpiljen, krepek in lepo tekoč. Dasi ne spada med pristne zgodovinarje, ga vendar štejemo k dobrim pripovednikom.

Q. Curtii Rufi

DE GESTIS ALEXANDRI MAGNI

Liber III.

II. *Exercitus* (Alexandri Magni, 333. pr. Kr.) *regia* kraljevski dvor, *praeterfluit* teče mimo (mesta), *pari intervallo* pač ni prav točno, *utroque* (mari) *compellente* z obeh strani, *fauces* ožina, *discrimen* pregrada, ožina, *committeret* bi družila.

Cultu na pogled, na zunaj, *notabilis*, e znamenit, *turba* vojaški oddelek, *trop*, *suspensa* dvomljiva, *illa suspensa* — *haec sollicita* oni (Frigijci) so bili radovedni, ti so se pa za kralja bali, *nec ratione nec visu perspicere posset* ni bilo mogoče niti sklepati niti videti, *solvere aggressus* = ut solveret aggressus, *nequaquam* zastonj.

XI. *Tarson* = *Tarsum* (je grški akuz.).

Liber IV.

XXXI. *Ambiens* košat, *ramis contacta est* (sedes), *vix cadente sole* da komaj prodirajo solnčni žarki, *passim manantibus* abl. abs., *caeli temperies* milina klime, *verno tepori similis* kakor pomladna toplota.

Tugurium koliba, *Hammon* ali *Ammon* je bil najvišji bog v Egiptu. Po ljudski pravljici je prišel nekoč iz Antiopije na sveti ladji v Thebe in odtod v Ammonijsko puščavo, zato so nosili njegovo podobo na okrašeni ladjici, preden so ga vprašali za svet. *Solis aqua* solnčna voda, solnčni studenec, *inclinato* (die), *accommodaverunt* dajali, upodabljali so, *umbilicus*: razni narodi so radi verjeli, da leži njihova dežela prav v sredi sveta. Grkom so veljali za središče Delphi in neki kamen (*omphalos*), ki naj bi predstavljal središče zemlje. Torej je *umbilicus* nekak središčni kamen, okrašen s traki in zelenjem. *Coagmentatus* zložen, *gestant* nosijo, *patera* (zlata) skodelica, *matronae* žene, *inconditus* priprost, *propitiare* nakloniti si.

XXXII. *Filius* (*Hammonis*): to je bil pridevek egiptovskih faraonov, *pater* ga imenuje, ker mu je prej oni rekel sin, *compositus* misleč le na, *parentis interfectores*: oče Filip je bil leta 336. pr. Kr. od Pausanija umorjen, *negat parentem violari posse*, ker ima v mislih Ammona, *Iovem* (Ammonem); polno ime mu je bilo Juppiter Ammon; *an auctor esset* je li njegova želja, da, *acceptum fore* da bo vseč, prijetno.

XXXIII. *Mareotin* = ad *Mareotin* (grški akuz.), *procul* (ab) *insula*, *complexus* ko je določil, odmeril.

Liber V.

III. *Babylona* (grški akuz.) v Babylon, *manu promptus* osebno hraber, *quadrato agmine* R 40, *tus* kadilo, dišava, *pardālis* panter, *caveis* = (in) *caveis*, *carmen* molitve v verzih, *Magi* svečeniki perzijskega verstva, *Chaldaei* pa znani babylonski astrologi, *vates* pevci, *artifices cum fidibus* godci, glasbeniki z lirami in harfami, *sui generis* svoje vrste, kakršne so bile tam običajne, *ad luxuriam magis quam ad magnificentiam exacto* s svojo opravo in opremo konj bolj preračunano na razkošje kot sijaj.

IV. *Laterculus* opeka, ki smo jo dobili z vzhoda preko kretsko-mikenske kulture, *coctilis* žgan, *bitumen* smola, *interlitus* zamazan, *cubitum* komolec, *stadium* stadij je bila dolžinska mera okoli 600 čevljev ali okroglo 200 metrov.

Iugerum sicer ploskovna mera 120 čevljev širine in 240 čevljev dolžine, tu pa ni ploskovna, temveč dolžinska, ni pa jasno, ali po dolžini ali po širini, *externa vis* sovražniki, *crepido* prizidek, *cavernae* jame, votline, *mirabilia Orientis opera*: 7 jih je bilo: 1. Baby-lonsko obzidje, 2. Pheidijev Zeus v Olympiji, 3. Semiramidini viseči vrtovi, 4. Helijev kolos na Rhodu, 5. egiptovske piramide, 6. Mau-soleum v Halicarnassu in 7. Artemidino svetišče v Ephesu, *arena* pesek, nagromaden prod: pred noseče stebre so pod mostom na-pravili »kobile«, da so lomile valove, ki bi sicer s preveliko silo butali ob podstavke. Ob teh se nabira prod. *Quis* — quibus (abl.).

V. *Habent* (Babylonii), *pensiles horti* vrtovi na stebrih, *pila* steber, *patiens* noseč, XX (pedes), *montibus suis* na naravnih gorah, *amore victus* iz ljubezni.

C. SALLUSTIUS CRISPUS

Življenjepis.

Rodil se je, kakor poročajo *fasti Siculi*, 1. oktobra 87. leta pr. Kr. v sabinskem mestu Amiternu (Amiternum) severovzhodno od Rima. Bil je sin imovite plebejske rodovine. O njegovi mladosti nam ni kaj prida znanega; šolal se je pač v Rimu in je v svoji nežni mladosti doživel vse homatije 1. državljanske vojne, Sullovo zmago pred Rimom (82), njegova kruta maščevanja v Rimu; v zrelejši mla-deniški dobi ga je pa zajel poraz Marijcev, Pompejev nastop, Ca-tilinova zarota in vse tedanje notranje in zunanje homatije, ka-terih se je slednjič tudi sam udeležil.

Kedaj je vstopil v državno službo, ne vemo. Bržkone je bil kvestor pod Caesarjem 59. leta, ker je bil njegov zvesti pristaš, in leta 52. ljudski tribun (tribunus plebis). Aktivno se je pod Caesar-jem udeležil druge državljanske vojne proti Pompeju in se je kot pretor, imenovan od Caesarja leta 47., bojeval na njegovi strani v Afriki leta 46. Za njegovo zvesto službovanje ga je imenoval Caesar po zmagi pri Thapsu za namestnika v afriški provinciji, kjer si je pridobil precej premoženja, da je pozneje po Caesarjevi smrti mogel mirno živeti v Rimu in se popolnoma posvetiti pisateljstvu. Na pobočju Kvirinala so bili njegovi razkošno urejeni vrtovi (horti Sal-lustiani).

Sallustijevo delo, njegov značaj in pomen.

Sallustius se je že v zgodnji mladosti nagibal k zgodovini. Pi-sati pa je začel še le v zreli dobi, ko je imel dovolj izkušenj in raz-sodnosti, ki si jo je pridobil v tedanji izredno burni dobi. Zapustil nam je tri dela o treh važnih dobah: dve sta nam popolnoma ohran-jeni, tretje pa le v nekaterih odlomkih.

1. *Bellum Catilinae*, spisano bržkone v letu 42, nam prav živo opisuje Catilinovo zaroto, njeno grdo ozadje in potek. Ker je bil vse življenje izrazit in odločen pristaš ljudske stranke, je bil seveda pristaš Caesarjev in je to tudi odločno ob vsaki priliki izjavljal, a je vendar zelo objektivni.

2. *Bellum Jugurthinum* je pisano z izredno živahnostjo, vestnostjo in natančnostjo in nam riše prav podrobno boje z Iugurtho v Afriki, odkriva in biča z neizprosno strogostjo tedanje propale razmere javnega življenja v Rimu, zlasti pa neizmerno lakomnost tedanjih državnikov, ki so z mirno vestjo prodali za denar vse: državo, narod, čast in vest.

3. *Historiarum libri V* je večinoma izgubljeno. Obsegalo je zgodovino od Sullove smrti (78) do vojne z morskimi roparji (67).

Sallustius je bil poštenjak v javnem in zasebnem življenju. Vemo pač, da je nekoč zagrešil nekaj, zakar je bil izključen celo iz senata, a ni prav za prav znano, kaj je moralo to biti. Morda so bili tudi politični vzroki, kajti Sallustius je bil od prvih let odločen pristaš ljudske stanke. Z vso silo se je boril ves čas proti pokvarjeni aristokraciji. In njegovi spisi, ki so sicer dosti objektivni, so toliko tendenciozni, kolikor jih je pisal kot pristaš demokracije z namenom, da razkrije propalost nasprotnikov.

Sallustius velja že od nekaj za izvrstnega pisatelja. Že Tacitus ga hvali v svojih Annalih (3, 30). Quintilianus ga postavlja vštric z najboljšim grškim zgodovinarjem Thukydidom, Martialis pa pravi v svojem epigramu, da je Sallustius »primus in Romana historia«. On ni hotel pisati le zgodbic, temveč je zgodovino kritično predelaval in objektivno ocenil svoje pristaše s potrebno grajo in nasprotnike s pohvalo, kjer je bilo treba.

Njegov jezik je prav dober, ima pa več starinskih oblik in grecizmov, n. pr. plebei = plebis (gen.), redkeje senatui (gen.), quis = quibus, voster = vester, maxumus = maximus, plurumus = plurimus, existumo = existimo, cupiundus = cupiendus, artis = artes (acc. pl.).

C. SALLUSTII CRISPI

Bellum Jugurthinum.

I. *Aevi brevis* gen. qual., *contra* nasprotno, *reputando* ob dobrem preudarku, *stoji* v nasprotju s prvo površno sodbo, *invenias* con. pot., *maius* (quam naturam humanam), *imperator* zapovednik, *via* po poti, *polleo* imam moč, *quique* (fortuna) ker ta, *captus* prevzet, *pessum datus* udan, *diffluxere* ko se je vse porazgubilo v nič, *ad negotia transferunt* zvrčajo na razmere, *mihi cura est alicuius rei* skrbi me kaj, *alienus* nesposoben, *profuturus* koristen, *regerentur* (casibus), *eo magnitudinis procedere* tako visoko se povzpeti, *pro mortalibus* = ex mortalibus.

II. *Compositum* je posebno poudarjeno, *secuntur* = sequuntur, *postremo* z eno besedo, *aucta senescunt* kar je raslo, to se tudi postara, *incorruptus* neminljiv, *habet cuncta* vse obvlada, *admiranda* = miranda, ne občudovati, temveč čuditi se, *per luxum* = in luxu, *ceterum* pa, *torpescere* topeti, *incultu torpescere* topeti vsled zane-marjene vzgoje, *claritudinem parare* slavo pridobiti.

III. *Ex eis* (artibus), *magistratus et imperia* visoke službe (v miru) in poveljstva (v vojski), (in) *hac tempestate* zmede, v katerih je živel Sallustius, *quibus per fraudem fuit* (honos) katerim so bile po korupciji podeljene časti, *virtuti honos datur* vredni uživajo čast, meri na tedanjo korupcijo pri podeljevanju služb, *parentes* podložniki, *possis et corrigas* coni. pot., *delicta* zmote, *rerum mutatio* prevrat, *caedes* prelivanje krvi, *hostilia* sovražnost, *odium quaerere* nakopati si sovražstvo, *lubido tenet* strast ga žene, *gratificari* žrtvovati.

IV. *Ex negotiis*, *quae ingenio exercentur* iz opravil, ki jih opravljamo z duhom, *de cuius virtute* o čigar vrednosti, *per insolentiam* s pretiravanjem, spada k *laudando* hvalisanje, razvrsti si besede: ne quis existimet memet studium meum per insolentiam laudando extollere, certe (imposituros esse), *plebem salutare, convivii gratiam quaerere* meri na razne kandidate, *quibus temporibus*: Sallustius pripoveduje v Bellum Catilinae (13, 3): *Ibi*que mihi multa advorsa fuere, zlasti zato, ker je bil plebejec, *quae genera* meri na mnoge nevredne senatorje, ki jih je zlasti Antonius spravil v senat. *Merito* po treznem preudarku, *iudicium animi mutare* načela menjati, *Q. Maxumum* (Fabium Cunctatorem) et *P. Scipionem* (Africanum), *scilicet* = scire licet (zato acc. c. inf.), seveda, *eorum* (maiorum) *famam* dobro, slavno ime, *his moribus*, abl. abs. pri teh razmerah, *homines novi*, ki nimajo slavnih prednikov, *antea* je poudarjeno, ker stoji v nasprotju s *his moribus*, *antevenire* prekašati, prehiteti, *furtim et per latrocinia* po ovinkih in po protekciji, *perinde habere* ceniti po tem, kar, *sustinere* vzdržati, opravljati, *liberius altiusque processi* (quam licuit) preodkritosrčno sem govoril in predaleč zašel, *morum me piget atque taedet* jezi me in mrzi se mi.

19. Jugurthova mladost.

V. *Scripturus* perifr. fut. pomeni namen, *variāque victoria* abl. abs., *contentio* boj, *vecordia* blaznost, *studia civilia* notranje državljanske razprtije, *cognoscendum* = cognoscendum.

In amicitiam receptus: Masinissa je podpiral Scipiona v bojih proti Karthagincem, zato je bil odlikovan s častnim naslovom »amicus populi Romani«; *capto Syphace*: Syphax je bil najprej (l. 213.) zaveznik Rimljanov, pozneje se je pa oženil s hčerko Hasdrubala in prestopil na stran Karthagincev, *magnum et late* spada k *valuit*, *bona* koristna, *sed* pomeni s posebnim poudarkom preokret, *solus*: šele, ko sta brata umrla, *privatus* brez pravic do prestola, *eodem cultu* v enaki vzgoji, a ne v enakih pravicah.

VI. *Multo maxime* kar je še več, *gloriā* je abl., *equitare, iaculari* in dr. so vse hist. inf., *cum anteiret* je cum. conc., *leonem* (splošno) kakega leva, *exacta sua aetate* ob koncu svojega življenja, *parvis liberis* abl. abs., *cum animoolvebat* razmišljal je, *praeceps* nagnjen, *opportunitas* ugodna prilika, *suae liberorumque aetatis* on je prestar, sinova premlada, *transvorsum aliquem agere* koga

s prave poti spraviti, *studia accensa* priljubljenost, naklonjenost, *ex quibus ne oriretur seditio aut bellum* = ne qua seditio aut bellum oriretur anxius erat.

VII. *Acceptus popularibus* priljubljen, *manu promptus* osebno hraber, *igitur* pri Sallustiju vedno na prvem, sicer vedno na drugem mestu, *bello Numantino*: leta 143. so se uprla celtiberska plemena proti Rimljanom. Središče je bilo mesto Numantia ob reki Duriu (Durius, danes Duero), tedaj je prišel Iugurtha v Scipionovo vojsko, *virtutem ostentare* kazati se hrabrega, *longe aliter ac* vse drugače kot, *sane* vsekako, *difficillimum in primis* pokrepljen superlativ, *magis magisque* vedno bolj in bolj, *amplecti* vzljubiti.

VIII. *Novi* (homines) je nasprotje k *nobiles*, (primeri 4.) *bono honestoque* abl. comp., *factiosi domi*, *potentes apud socios* doma sprti, strankarski v provinci, kjer so si kopičili bogastvo, močni, *clari magis quam honesti* bolj znani kot spoštovani, *non mediocrem animum* (litotes) ne baš, *pollicitando* opozarjajoč ga, *pro contione* pred zbrano vojsko, *publice* delo za državo, *privatim* delo za posamezne osebe, *largiri alicui* podkupovati, *in suis artibus* v svojem značaju, *ultra venit* pride samo po sebi, *properantius* stoji v nasprotju s prejšnjim *permanere*.

Razpor med kraljeviči.

XI. 2. *Iusta facere* opraviti pogrebne obrede, pokopati, *reguli* kraljeviči, *minimus* (natu) najmlajši, *materno genere inpar*: ker je bila mati priprostega rodu in tudi ne prava žena, torej neenakopraven, *dextera* (parte) na desno stran, *adsidere* transitivno, toda samo tu tako, *honori ducitur* velja za čast, *fatigatus a fratre* ker mu je toliko prigovarjal, *in partem alteram traductus* dal se je pregovoriti, *iacere* pripomniti, *in regnum pervernire* priti v kraljevo hišo ali družino, *cum animo habere* imeti v mislih.

XII. *Thesauri* zakladnica, *maturius* prej pa še, *alius alio* ta sem, oni tja, *eius* (licitoris) *domo utebatur*, *qui proximus lictor fuerat*, ki je hodil tik pred dostojanstvenikom, t. j. najvišji liktor, *claves adulterinae* ponarejeni ključi, *scrutari* preiskati, *lugarium* sobica, *cum* (inv.) kar.

Iugurtha se polasti vse Numidije.

XIII. *Bello melior* boljši vojak, *fretus multitudine* zanašajoč se na, *in provinciam* (Africam), *patratis consiliis* ko je dosegel svoj namen, *paucis diebus* (post), *quis* = quibus.

Rimski senat posreduje.

XVI. *L. Opimius* je bil konzul leta 121. pr. Kr. in je dal Graccha, Fulvija Flacca in več plemenitašev pomoriti, *victoriam exercere* zmago izrabiti, *portuosus* poln pristanišč.

XX. *Acer* energičen, *quietus* v nasprotju z *acer* popustljiv, *hostiliter accedit* je napadel, *temptatus antea* prvi (prejšnji) poskus, *secus cedere* izjaloviti se, *pergere* gibati se, hoditi, *urbes* (et) *agros*.

XXI. *Extremum diei* večer, *multitudo togatorum*: togatus pomeni vobče rimskega državljana, tu pa so to nevojaki Italici in negotiatores, kar pojasni c. XXVI, *moenibus* (abl. separ.) *prohibere* odbijati od obzidja, *vineis* R 70, *turribus* R 77, *machinis* R 75 in 76, *tempus legatorum antecapere* prehiteti čas, kolikor bi ga potrebovali, da bi v Rimu vse opravili, *accepit (nuntium)* izvedel je, *velle et censere* (senatum populumque Romanum), *iure* po pravni poti.

XXVI. *Confisi* trdno prepričani, *deditione facta* abl. abs. za pogojni stavek, *magnitudinem populi Romani* po velikodušnosti rim. naroda, *tantum* stoji navadno na drugem mestu, *pacisci* izgovoriti si, *potior* zanesljivejši, vrednejši, *penes eosdem cogundi potestas erat* mogli bi ga prisiliti, *si adversaretur* če bi se upiral, *uti censuerant* kakor so svetovali, *excrutiatum necat* do smrti ga je mučil in umoril, *promiscue* brez izbire, vse vprek.

XXXV. *Ea tempestate* v onih razburjenih časih, *Bestia* konzul v prejšnjem letu, *invidia cum metu* sovraštvo in strah, *urgueat* = urgeat, *movere omnia* vse mešati, buniti, *senescere* uspavati, zaspati, *evenerat* je pripadla, *imperat* (Iugurtha), *parum procedere* ponesrečiti se, *tempora cuncta* vse razmere, *inconsulte* neprevidno, *indicium profiteri* obljubiti, izpovedati, *magis ex aequo bonoque quam ex iure gentium* bolj po prostem preudarku kot po mednarodnem pravu, *fide publica* pod javnim varstvom, *manifestus sceleris*, ki mu je bil zločin dokazan, *contra verum niti* boriti se proti resnici, *eacti* je gen. in spada k *invidiam* jeza radi dejanja, razvrsti si: *invidiam facti esse supra gratiam et pecuniam*; *in priore actione*: važne razprave so bile deljene v več delov ali razprav (actio), pri prvi razpravi je moral toženec dati poroke (*vades dare*), ki so jamčili, da bo prišel k drugi razpravi, *consulens* misleč bolj na.

XLI. *Mos partium ac factionum* navada med plemiči in plebejci, med demokratsko in aristokratsko stranko, *prima ducere* najviše ceniti, *placide modesteque* miroljubno in zmerno, *bonae artes* lepe čednosti, *scilicet* (ironično) seveda, *asperius acerbisque* (quam res adversae), *dignitatem* čut za dostojnost, *libertatem* čut za svobodo, *in lubricum* v strankarsko zagrizenost, *ducere, trahere, rapere* znači stopnjavo dejanja, *media fuerat*: je bila v sredi nedotakljiva, skupno dobro, dokler je niso s strankarstvom raztrgali; *pauci* manjšina, *gloriae* odlikovanje, *confinis* sosed, *polluere* oskruniti, (histor. infinitiv), *nihil pensi habere* nič veljati, *permixtio terrae* elementarna sila, potres.

XLIII. *Auli foedus*: da odide z vso vojsko iz Numidije. Pogoj, ki ga je stavil Iugurtha Aulu, se je glasil: Se omnes incolumes sub iugum missurum, si secum foedus faceret, praeterea diebus decem Numidia decederet (38). *De sententia* po volji, *advorso* = adversatio, *praesidia arcessere* posadko sklicati, *adfatim* dovolj, *ultra mit-*

tundo s prostovoljnim pošiljanjem, *adnitebatur* je predikat k subj. *senatus*, *socii*, *nomen Latinum*, *reges*, *omnis civitas*, *ex sententia* po želji, *invictum animum gerebat* ni se dal podkupiti.

XLIV. *Promptior linguā quam manu* spretnejši z jezikom kot z orožjem, *habitus* (*exercitus*), *aestivorum tempus comitorum mora imminuerat*: ker so volitve preveč zavlekli in ni več primeren čas za vojskovanje, *in imperio fuit* bil je poveljnik, *castra stativa* R 52, *odos* = *odor*, *vigiliae* R 59, *lixae* trgovci, marketenderji, *vinum ad-vecticium* uvoženo vino, *frumentum publice datum* žito od države dano: vojaki so namreč dobivali žito vsak mesec, a so jim ga pri plači vračunali, *in dies mercari* kupovati samo za en dan.

XLV. *Ambitio* želja po priljubljenosti, *edictum* dnevno povelje, *miles gregarius* prostak, *ceteris* (*malis artibus*), *transvorsis itin-eribus* križemkražem, v križajočih se hodih, *vindicando* s kaznjenjem.

LVII. *Pro tempore* po razmerah, *cuncta moenia* krog in krog, *legatis imperat*, *ubi* poveljnikom je odkazal mesta, kjer naj, *signo dato* R 67, *infensi intentique sine tumultu manent* razjarjeni brez hrupa čakajo.

Glans (svinčene) krogle, *proelium in manibus facere* v metežu, mož proti možu končati boj, *sudis* kolec, *pix* smola, *taeda* borovina: v raztopljeno smolo so vrgli goreče žveplo in borove trske ter metali na sovražnika, *tormenta* R 76.

LVIII. *Remissus* nepazljiv, *pro moribus* po možnosti, *quam alii* (*ceperant*), *in pluribus minus frustrati*: dasi jih je bilo manj, niso slabo streljali; ker je bilo veliko sovražnikov, je vsaka puščica zadela.

LIX. *Ex occulto* iz zasede, *ni* = *nisi*, *victum dare* premagati.

LX. *Eo* tja, *stoji* soodnosno z *ubi*, *oppugnare* (*hist. inf.*) se nanaša na *res*, *parare* pa na *defensores*, sledeči povedki se vsi nanašajo na obe strani, *prospectabant* iz daljave so opazovali, *manu significare* z roko so označevali, spremljali dejanje vojskujočih se v daljavi, *corporibus niti* s telesnimi gibi so spremljali delo vojskujočih se, kot bi sami v resnici sodelovali, *vitabundi* (tela) ogibajoč se, *Mario* je dativ, *consulto* z namenom, *studio suorum* (*gen. obi.*) v skrbi za svoje, *scalae comminutae* pokvarjene, zlomljene lestve, *ad-flicti* pobiti.

LXXIX. *Per negotia* po prizadevanju, *una specie* enoličen, *spon-sionem facere* dogovoriti se, *haud secus atque in mari* prav tako kot na morju, *gignetium nudus* brez zelene bilke, *excitavit* pomeni ponovno dovršeno dejanje, *aliquanto*: diferenca znaša prav za prav blizu 100 geogr. milj, ker znaša razdalja od žrtvenika, ki je postavljen obema Karthagincema, pa do Karthagine okrog 180, do Cyrene pa okrog 80 geogr. milj; *ante tempus* prezgodaj, *rem con-turbare* zadevo mešati, zapletati, *victi abire*: ako bi se morali udati in priznati mejo tam, kjer so se srečali, *optionem facere* dati na izbiro.

Marijev govor.

LXXXV. *Non isdem artibus*: ko se poganjajo za službe, se kažejo z dobre strani, ko pa službe dobe, jih pa zlorabijo, *debere* (videtur), *cum maximo beneficio*: meni consulatus, *quantum negoti sustineam* kakšno opravilo naj prevzamem, *forisque* zunaj v Afriki, *innocentia* neomadeževanost, *bene facta procedunt* dobra dela koristijo (državi), *invadundi* (me), *frustra esse* ne uspeti, *ad hoc aetatis* do sedanje starosti, *gratuito* nesebično, *globus* krogla strnjene tvarine, klika, *prosapia* stari rod, *multarum imaginum*: plemenitaši (nobiles) so imeli shranjene podobe in kipe svojih odličnih prednikov od onega dalje, ki je prvi opravljal katero izmed kurulskih služb; k tem so spadali consules, praetores, censores, aediles curules, dictatores in magistri equitum. Ob slovesnih prilikah so te slike javno kazali (*ius imaginum*) in se ponašali z zaslugami svojih prednikov. Kdor je prvi smel napraviti si tako sliko, je bil sin neznanega moža (*homo novus*). Bili sta pa dve vrsti plemstva: k eni so spadale stare senatorske družine, ki so dobile plemstvo že v davnih časih po oecnitvi premoženja (800.000 ali 1.000.000 sestercijev). Te je imenoval Augustus *equites illustres* ali *splendidi*; k drugi skupini je spadalo pa mlajše plemstvo, ki si je morda v vojni pridobilo premoženja nad 400.000 sestercijev. Razmerje med obema skupinama ni bilo preiskreno, ker Ovid poudarja, da je bil »a proavis vetus ordinis heres«, ne pa »militae turbine factus eques (Amores III 15); *nullius stipendi* brez vojne izkušnje, ker ni bil v vojni, *monitorem* meri na Metella, ki si je privzel Marija, *ex populo* iz priprostega ljudstva, nasprotje temu *ex globo nobilitatis*, *Graecorum militaria praecepta* grške razprave o vojni, *homines praeposteri* narobe ljudje, *gerere quam fieri tempore posterius* ima smisel: na službo se je treba prej pripraviti, ne šele po izvolitvi, *vidi*, *gessi* Marius se je udeležil že prej numantinske vojske in na njo misli, *novitatem* = quia homo novus sum, *Albinus* in *Bestia* sta bila konzula pred Metellom in sta se v jugurthinški vojni osramotila, dasi sta bila plemiča; na to meri stavek: Ac si...*ex virtute nobilitas coepit*: kajti njihov prvi prednik si je moral s hrabrostjo zaslužiti plemstvo kakor Marius, *superbia corrupti* zaslepljeni po ošabnosti, *apud vos* v skupščini, *pleraque oratione extollunt* večajo s pretiranimi govori, *quam* (nobilitatem) *certe peperisse*.

Oratio facunda gladko tekoč govor, *lacero* žaliti, *ex animi mei sententia* po mojem mnenju, *quippe vera* = quippe, quae vera sunt, *vostra consilia accusantur* vaše naredbe grajajo, *num eorum* (consiliorum) *paenitendum sit*, *fidei causa* za dokaz, *parvi id facio* malo cenim, *arte colam* na kratko (*arte* je adverb), *civilis* ljudomil, *quis nobilitas freta* = quibus..., *munditia* eleganca, *convenire* pristojati, *quin ergo* v glavnih velel. stavkih: naj le, *avaritiam*, *inperit am superbiam* meri na Bestijo, Albina in Metella, *neque quemquam*: *neque* = et ne naj ne, je pravilno zloženo: *ne* spada h konj. *ceperint*, et pa veže stavek, ker je bil prejšnji pozitiven: *capessite*.

XCV. *L. Sulla* (Felix) je bil diktator in Marijev nasprotnik, rojen 138. pr. Kr. To je bila njegova prva služba; *quos* se nanaša po smislu na *equitatus*, *L. (Cornelius) Sisenna*, zgodovinar, se je rodil okrog 119. pr. Kr. V bitki z morskimi roparji je bil Pompejev legat in je padel na Kreti leta 67. Spisal je »*Historiae*«, a se je vse izgubilo; *qui eas res dixere* ki so o tem pisali *remorata* (est eum), *nisi quod* navaja le izjemo k *negotium*, *consulere de aliquo* skrbeti za koga, *nisi* (ab eo potuit) *consuli* (pass.) razen da bi bil lahko bolje skrbel za ženo, *amicitiā facilis* (abl. limit.) nagnjen k prijateljstvu.

XCVI. *Aes mutuum* dolg, *ut illi* = ut sibi, *repetere* zahtevali povračilo.

CXIII. *Occulta pectoris* tajnost srca, *insidias tendere* nastaviti zasedo, *inermis suis* abl. abs.

CXIV. *Ad nostram memoriam* meri nemara na Caesarja, *magna cum gloria triumphavit*: pred vozom so peljali zvezanega Iugurtho ter ga vrgli v Tullianum, kjer je 6. dan od lakote umrl. Tullianum je bil del Mamertinske ječe na rimskem foru, ena najstrašnejših ječ, kar jih pozna stari vek. V njej je umrl tudi Vercingetorix, tam je izginilo več Catilinovih zarotnikov, v njej je bil zaprt tudi sveti Peter, ki je krstil ječarja. Danes je tam kapela.

UMEŠČANJE KOROŠKIH VOJVOD

Carinthia Koroško, *ferax* rodoviten, *triticum* pšenica, žito, *ferax tritici* žitoroden, *Stiria* Štajersko, *archidux* vojvoda *princeps* vladar, *gubernationem inire* nastopiti vlado, *alibi* drugod, *vetustae civitatis* starodavnega mesta, *iuxta* (civitatis reliquias), *deformis equa* kobila, kljuse, *purpurati procures* v škrlat oblečeni plemiči, *insignia principatus* (feruntur), *comes Goritiae* goriški grof, *qui palatii curam gerit* paladin, *rustici speciem ferens* po kmečko napravljen, *pileus* čepica, *kuēma*, *Slaviae* slovanskega rodu, *liberae condicionis* prostega rodu, *alāpa* klofuta, udarec, *ad omnem partem* na vse (štiri) strani, *usus vini* uživanje vina, *templum solemne* cerkev (Gospe svete pri Celovcu, *pontificale* škofijska cerkev, stolnica, *paludamentum* najprej vojaški, potem dragocen plašč, ki so ga nosili najvišji dostojanstveniki, *splendide convivatus* po slavnostnem obedu (primeri potus, pransus!), *tribunal* vzvišen oder, sedež, tu: vojvodski prestol, *fundo* confert delil je feude.

PARABOLA TALENTORUM

Peregre proficiscens ki se odpravlja na tuje, *bona* imetje, premoženje, *secundum propriam virtutem* po (njegovi) zmožnosti, *operatus est* kupčeval je, *lucratus est* pridobil je, *post multum temporis* po dolgem času, *euge* prav, *congregare* pobirati, *quia* = ut, *numularius* menjalec, *usura* dobiček *inutilis* neporaben. Talent je bil judovski zlat in srebrn denar; zlat vreden približno poldrugi milijon,

srebrn pa okoli sto tisoč dinarjev. Ob Kristusovem času so pa Judje šteli denar po atiških talentih, ki so veljali okoli 60.000 dinarjev.

KLJUČ DO SVETOVNEGA MIRU

Oculum pro oculo: v starem zakonu je veljalo pravilo, da je smel oni, ki je utrpel kakšno krivico, zahtevati za onega, ki je krivico storil, enako kazen, torej *oko za oko, zob za zob* (II. Mojz. 21, 24—25), *resistere* ustavljati se, upirati se, *malo* tu subst., *maxilla* lice, *contendere iudicio* tožariti se, *pallium* plašč je bil na Jutrovem najvažnejše oblačilo, ki ga ni smel upnik nikdar zarubiti, ker je služil revežu podnevi za obleko, ponoči za odejo, *angariare* siliti, *mutuari* posojati si, *ne avertaris* (ab eo).

Smisel odstavka: zatajuj se, premaguj jezo, zatri vsako željo maščevanja!

Proximus je po starem zakonu samo sorodnik, prijatelj in Jud, Nejudje so inimici, *odio habebis inimicum*: stari zakon je velel ljubiti bližnjega, pismouki, so pa dodali svojo razlago k temu, »tujca pa sovraži!« (Levit 19, 18), *calumniare* obrekovati, *publicanus* državni zakupnik, cestninar, *amplius* preko mere, *ethnicus* nevernik.

PARABOLA SAMARITANI MISERICORDIS

Legisperitus učenik postave, *tentare* izkušati, *quid faciendo* = quid faciam, ut, in lege meni sv. pismo starega zakona (Deut. 6, 5), *proximus* glej gornji sestavek, *iustificare* opravičiti se.

Suscipere besedo povzeti, izpregovoriti, *descendebat de*: Jeruzalem leži na višavah, Jeriho pa v Jordanski dolini, zato *de*, *ab Ierusalem*, in *Iericho*: tuji (hebrejski) imeni in se ne sklanjata, *plagas imponere* z ranami obdati, *Levita* potomec Levijevega rodu, duhovnik v judovskem templju, *secus* pri, do, *iter faciens* popoten, *Samaritanus* prebivalec Samarije, ki leži severno od Judeje. Judje so Samaritance smrtno sovražili in jih niso šteli k pravovercem, bili so jim torej inimici, zato je sramota »pravovernega« duhovnika in levita tem večja; *appropriare* pristopiti, *infundens* (in vulnera), *imentum* osel, ki ga je jezdil Samaritan, *stabulum* postaja, gostilnica, po hebr. kan, *denarius* morda naših 15 dinarjev, *supererogare* več izdati, trošiti, in *illum facere* onemu izkazati.

C. VALERIUS CATULLUS

Življenjepis.

Rodil se je leta 87. pr. Kr. v Veroni. Njegov oče je bil premožen posestnik, ki ga je kmalu poslal v Rim, da bi se izobrazil. Tam je začel kmalu pesmi zlagati in je prišel v stik skoraj z vsemi sodobnimi pesniki in pisatelji. Njegove mehke, lirične pesmi so mu brž pridobile priznanje, postal je prvi lirični pesnik svojih dni. Njegov ideal, ki ga je opeval, je bila Lesbia, s pravim imenom znana zloglasna Clodia, ki ji je bil brat znani ljudski tribun in Ci-

ceronov smrtni sovražnik P. Clodius Pulcher, mož pa Q. Caecilius Metellus Pulcher Celer. Po štirih letih se je leta 57. iztrgal iz njenih mrež in odšel s propretorjem Memmijem v Bithynijo. A že naslednje leto se je vrnil v domači kraj in je spotoma obiskal grob svojega brata v pokrajini Troas (pesem 101).

Umrl je leta 54. pr. Kr.

Delo. Catullus je zložil kakih 120 pesmi, ki jih je v knjigi »Catulli Veronensis liber« sam uredil in posvetil svojemu rojaku in zgodovinarju Corneliju Nepotu (pesem 1). Pesmi so postale v Rimu kmalu najbolj priljubljene. Iz njih se jako razločno vidi, da sta uplivala nanj posebno grška pesnika Anacreon in Sappho.

Carmen 1.

Pesem pomeni uvod v zbirko in posvetitev prijatelju Corneliju Nepotu, znanemu zgodovinarju. Mera ji je enajsterec, ki ima to le obliko — ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ — ◡, 3. vrstica pa ◡ — — ◡ ◡ — ◡ — ◡ — ◡. 1. *Cui* čitaj enozložno: cuj, *lepidus* lep, čeden, *lepidum novum libellum*: zaporedni enaki zlogi niso motili v Rimu ne pesnika ne čitatelja; *novum*, ker jo je šele sedaj uredil in izdal, 2 *pumex*, *icis* votlič ali plavec, kamen, ki ga izžganega bruha ognjenik in plava na lavi, odtod ime, *expoliturum*: robove zvitkov so pilili s plavcem, 3 *solebas* znači, da mu je Catullus pesmi že prej kazal in jih je Cornelius hvalil, 5 *unus* edini, 6 *tribus chartis*: Cornelius Nepos je napisal svetovno zgodovino v 3 knjigah, v katerih je pohvalno omenil mladega pesnika, *explicare* razviti, 7 *Iuppiter* je pokrepitev kot pri nas n. pr. pri Bogu, *laboriosus* poln truda.

Carmen 93.

Catullus je bil republikanec in je preganjal Caesarja z ostrimi puščicami. 1. *studeo velle placere*: velle je odveč. 2 *Albus an ater homo* je bil pregovor, s katerim so izražali popolno brezbriznost za kaj.

Carmen 101.

Na potu iz Bithynije je Catullus obiskal grob svojega brata. 3 *Postremo munere mortis* misli na pesem, ki pomeni nekaj spomenik, 4 *nequiquam*, ker je vse zastonj, prah je mrtev, *adloquerer*: na grobu so klicali mane mrtvih, naj pridejo k svečanosti, *cinis* v sing. včasih fem. 5 *abstulit ipsum*: zato ga ne more pozdraviti in kliče mane, 9 *multum* zelo, od mrtvih so se poslavljali: ave, anima candida, vale!

ALBIUS TIBULLUS

Življenjepis.

O njem vemo pač, da se je rodil okoli leta 54. pr. Kr., ne vemo pa za rojstni kraj. Mladost je preživel na posestvu svojega očeta pri Pedu (Pedum) v Latiju. Šolal se je v Rimu, kjer je občeval po-

seбно s pesniki. Služiti je moral vojake, ker je bil plemiškega rodu, a mu je mrzela vojaška suknja. »Kako lepo je bilo v dobi lesenih kozarcev, ko še ni bilo vojska!« je sam zapisal. Ko je doslužil vojaško službo, se je posvetil na svojem posestvu kmetijstvu in pesništvu. Umrl je leta 19. pr. Kr.

Delo: Zložil je 4 knjige elegij. Prva knjiga je posvečena Deliji, ki se je imenovala s pravim imenom Planija in je bila libertina. Kmalu pa se je obrnil k neki Nemezi (Nemesis), kateri je posvetil 2. knjigo elegij.

L. I. c. 3.

Tibullus je spremljal leta 30. pr. Kr. Messalo na poti v Cicilijo, da bi mu tam pomagal urediti razrvane razmere, a je med potjo zbolel in moral ostati na otoku Corcyri (Krfu). Tu je nastala ta pesem v neizmernem hrepenenju po Deliji. 2 *Memores* (sitis), 3 *ignotis terris* v neznanih krajih, *Phaeacia* dežela Fejakov, 7 *Assyrios odores*: pepel mrtvecev so kropili z mlekom in vinom in mu dodajali še dišave, da so ga hranili v žarah. Dišave so dobivali iz Indije preko Sirije, odtod pomotoma Assyrios, 8 *effusis comis* z razčesanimi lasmi v znak žalosti. 10 *Delia* je pesnikov vzor. Preden je odšel z doma, je šla vprašat bogove za svet, in sicer (v. 11) k dečkom, ki so po cestah prodajali deščice s prorokovanji. Trikrat je vlekla deščice (*sortes*), 13 *reditus* = *reditum*, *numquam* = non, 14 *respicere* s skrbjo gledati na kaj, 16 *quaerebam tardas moras* skušal sem odhod zavleči, 17 *causor* 1 za vzrok navajati, *omina dira* neugodna znamenja, *aves* ptičji let (*augurium*), 18 *sacram diem* (subi.) sobota, ob sobotah pa niso smeli potovati, *tenuisse* = *retenuisse*, 20 *offensus pes* spotaknjena noga, kar pomeni slabo znamenje, 21 *neuquis* = nemo, 22 *aut sciat* sicer naj ve, *egressum* (esse), 23 *tua Isis* tvoja zaščitnica; Isis je bila najuglednejša egiptovska boginja, katere češčenje pa je prešlo kmalu v Rim in se tako razširilo, da so jo imele ženske za svojo največjo zaščitnico. Častili so jo s posebnimi molitvami, med katerimi so ropotali s tankimi kovinastimi palicami (sistri), na kar se nanaša (24) *aera repulsa*; s tem ropotanjem, so mislili, da odganjajo zle duhove, 25 *quidve* (prodest), 26 *secubo* sam ležati, 27 *dea* = Isis, *succurrere* pomagati, *posse* (te) *mederi*, 28 *picta tabella* spominska slika za uslišano prošnjo, kot po naših romarskih cerkvah. Isido so tudi mornarji častili, Tibullus pa bo moral preko morja domov, 29 *rotivae voces* so obljubljene molitve, 30 *lino tecta* pred oltar so smeli le pokriti s platnom, ki je (belo) simbol čistosti in svetlobe; volno so imeli pa za nečisto, ker jo dajejo živali, *sedeat* sedi in čaka, 31 *bisque*: ob solnčnem vzhodu in zahodu, *resoluta comas* grški akuz. ozira: z razčesanimi lasmi, kar pomeni popolno udanost in pokorščino, 32 *insignis turba* deklic z lepimi lasmi med starimi duhovniki, ki so gotovo že sivi, če ne tudi plešasti, veži: *in turba Pharia* v družbi Aleksandrink, Pharije imenovanih po otoku Phariji, ki leži pred Aleksandrijo, 33 *penates* (od *penus* = hrana) so domači zaščitniki in varuhi domačega

ognjišča, kjer se pripravlja hrana, tako tudi *lares* (34), *menstrua reddere* darovati mesečne darove; domačim varuhom so vsak mesec darovali, navadno v začetku meseca ob Kalendah, *tura* kadilo, 35 *Saturno rege* pomeni zlati vek na zemlji (primeri Ovidijeve preobrazbe I. v. 113), 37 *pinus* ladja iz jelovine ali smrekovine, jadrnica (Ovidius Metam. I. 95), 38 *sinus* napeta jadra vobče, 39 *vagus* blodeč, *compendium* dobiček, 40 *merx* blago, razvrsti: *nec vagus nauta repetens ignotis terris compendia, externa merce ratem preserat*; *premere* tu nakladati, 43 *fixus* (est), 44 *qui regeret* (lapis) mešnik, ki bi omejeval, 45 *ipsae* sami od sebe, *ultro* vrh tega, *obvia* (ubera) *ferebant* ponujale so, 46 *securis* (se-cura) (hominibus) brezskrbnim (ljudem), 47 *ira* bojaželjnost, 48 *inmitis* brezsrčen, *ensem ducere* meč sukati, 50 *viae* (sunt), 51 *pater* = Iuppiter, 53 *fatales anni* po usodi določena leta, 54 *lapis* nagrobni spomenik, 57 *facilis* pokoren, 59 *chorēa* ali tudi *chorēa* ples, 60 *sonare* (transitivno) peti (carmen), *tenui gutture* z visokim, drobnim glasom, 61 *casia* cimet, *non culta seges* rodovitna neobdelana tla, 66 *insigni myrtea*, ki je bila posvečena Veneri, *gerit* nosi, ima, 69 *Tisiphone* boginja maščevanja in boja, ki je imela mesto las kače, *inpeza* skuštrana, 71 *Cerberus* čuvaj ob vhodu v pekel, ima kar tri glave, ki nosijo grive iz kač, 73 *Ixionis ausi temptare Iunonem*: Ixion je bil povabljen k večerji bogov in je skušal zapeljati (*temptare ausus est*) Iunono, zato ga je vrgel Zeus v Tartar, kjer se suče na kolesu, 75 *Tityos* je hotel zapeljati Latono, za kazen leži v podzemlju raztegnjen čez 9 oralov zemlje, dva jastreba mu neprestano kljuvata in trgata jetra, 77 *Tantalus* bogat kralj, je bil večkrat povabljen k bogovom na večerjo. Nekoč se je pa hudo pregrešil, zato mora trpeti v podzemlju hudo lakoto in žejo. Veži: *acrem sitim poturi*, 79 *Danai proles* Danaide: 49 Danajevih hčera je pomorilo svoje može, zato morajo venomer zajemati z rešeti vodo in polniti sod brez dna (primeri Orpheus in Eurydice v. 34. in sledeči!), *Veneris numina* zakonska zveza, 80 *cavus* preluknjan, *dolium* sod, *portat* tu misli Delijo, 83 *casta* zvesta, 84 *sedula* (vestna) *anus*, *custos sancti pudoris*, *semper adsideat*, 85 *posita lucerna* ob svetilki, 86 *stamen* nit, *colus* us, f. kodelja, veži: *plena colu stamina longa*, 87 *gravibus pensis* z nujnim delom zaposlen, *puella* tu dekla, 92 *nudato pede* bosonoga.

SEXTUS PROPERTIUS

Življenjepis.

Rodil se je okrog leta 49. pr. Kr. v mestu Asisiju v Umbriji. Njegovi sorodniki so bili v visokih službah, dasi niso bili plemiškega rodu. V zgodnji mladosti je izgubil starše, ki so mu zapustili dosti dobro posestvo. Ko pa so delili posestva med veterane, je bilo tudi njegovo na vrsti. Vendar mu je ostalo še toliko, da je mogel v Rimu prav udobno živeti. Za javno življenje mu ni bilo, živel je pesništvu in ljubezni. Preveč se je bil zagledal v sužnjo Lycinno, kmalu pa

jo je zamenjal z neko Hostijo, ki jo je opeval pod imenom Cynthia. Ta je bila tudi sama nekaj pesnice. Njej je posvetil zbirko ljubavnih elegij, ki je izšla leta 29. pr. Kr. Da bi se rešil teh mrež, je odšel v Atene in se tam boglobil v studij. Tu je zložil zbirko domorodnih elegij. Vse njegovo delo obsega torej tri knjige ljubavnih in eno domorodnih elegij.

Propertius je s Tibullom izoblikoval rimsko elegijo, njegove pesmi so tople, zelo občutene.

Umrl je okrog l. 15. pr. Kr.

L. I. c. 22.

Propertius je posvetil prvo knjigo svojih pesmi prijatelju Tullu, vnuku L. Volcatija Tulla, ki je bil leta 33. pred Kr. konzul. 2 *Semper* = continua (amicita), 3 *Perusinus* Perusia (Perugia) mesto blizu Trasumenskega jezera, 4 *Italiae funera* = patriae sepulcra, tam je grob domovine, ker je bila ondi krvava bitka leta 41. pr. Kr. med Octavianom in L. Antonijem, mlajšim bratom triumvira Antonija. Octavianus je oblegal Antonija, ki se je moral slednjič udati, 6 *pulvis Etrusca*: Perusia leži v Etruriji, *pulvis* navadno m, 7 *proiecta* razmetana, nepokopana, veži: *tu perpessa es ossa mei propinqui*.

L. II. c. 26.

Pesnik je sanjal, da se je borila njegova izvoljenka Cynthia z valovi. Ko ji je hotel v valove na pomoč, se je zbudil. 2 *Ionio* čitaj štirizložno, *rore* = mari, *ducere* dvigati, 4 *umore* pod vlago, *fateri* in *posse* je odvisno od *vidi te*, 5 *agitatam* zdrknivšo, *Helle*, hči boginje Nephele, je morala bežati z bratom Phrixom, in sicer na zlatem ovnu, med potjo pa je zdrknila v morski preliv, ki se imenuje po njej Hellespontus, 6 *tergus*, *oris* hrbet, v prozi samo *tergum*, 7 *tuum nomen haberet*, n. pr. *mare Cyntheum*, 9 *cum Castore fratri* (Polluci), 10 *excipere* obljubiti; *Leucothea* = Ino, hčerka thebanskega kralja Kadma, mačeha Helle in druga žena blaznega Athamanta, se je na begu pred njim vrgla v morje, zato so jo častili pod imenom Leucothoe zaščitnico v morskih nevarnostih, 11 *primae palmae* skrajni konci, prsti rok. 13 *Glaucus* morski bog, *ocelli* očki, omeni jih zato, ker ga je bil njen pogled omamil, 16 *Nesaeae* in *Cymothoe* sta bili hčeri Nereja (Nereidi), 18 *ante* prej nekoč, *Ari-oniam lyram*: Arion je bil pevec. Nekoč so ga ujeli morski roparji in ga hoteli vreči v morje. Dovolili so mu, da je še enkrat zabrenkal in privabil delfina, ki ga je na svojem hrbtu prenesel v Korint, 19 *se mittere* skočiti, 20 *discussit* pretrgal je.

L. II. c. 31.

Izvoljenka je povabila pesnika h kosilu, a se je v Apollonovem svetišču zamudil. S pesmijo opravičuje svojo zamudo. 1 *Aurea porticus* pozlačeno stebrišče, 3 *tanta in speciem* krasno za pogled, *Poe-*

nis columnis iz punskih stebrov, 4 *femina turba* ženska deca, hčerke, 5 *hic marmoreus* marm. kip, *Phoebo ipso* ko on sam, 6 *ta-citā lyrā* je oxymoron, pa pomeni, da je lira, dasi mrtva, tako izdelana, da se zdi, ko da zveni, 7 *Myro* slavni kipar, 8 *artifices* tu pas., umetnine, 9 *claro marmore* iz znanega kararskega marmorja, 10 *Ortygiā carius* (templum), t. j. otok Delos, kjer je bil Apollo rojen, 11 *supra fastigia* nad stopnicami, nad vhodom, 12 *Libyci dentis* slonokosten 13 *altera* (valvārum), *deiectos Gallos*, ki so l. 278. pr. Kr. prodirali pod Brennom proti Parnassu, Apollo jih je pa pogнал v beg, 14 *maerebat funera* žalovala radi; Apollo je namreč postreljal otroke Tantalovi hčeri Niobi, ker se je bila prevzela in je zaničevala Latono, ki je imela le 2 otroka, 15 *inter matrem* (Latonam) *et sororem* (Dianam), 16 *Pythius* = Apollo.

T. LUCRETIUS CARUS

Življenjepis.

O nobenem pesniku nimamo tako malo podatkov kot o Lucretiju. Ne poznamo rojstnega kraja, ne vemo za rojstno leto, prav nič ni znanega iz njegovega življenja. Iz poročila cerkvenega pisatelja sv. Hijernoima vemo samo, da si je sam zadal smrt v 44. letu starosti. Ker se je to zgodilo leta 55., je bil rojen leta 99. pr. Kr.

Lucretius se je bavil z grško filozofijo in je v dolgem spevu 6 knjig opeval bistvo narave. Kakor je ta snov že na prvi pogled suhoparna in nevredna pesniške oblike, je vendar znal Lucretius spraviti na vsako stran vse polno poezije. Pesem je zložena v heksametru, a ni dovršena in izgajena, ker ga je prej smrt dohitela. Kljub temu pa spada pesnitev med odlična pesniška dela.

DE RERUM NATURA

L. I. v. 80—101.

Za zgled, kako kriva je stara vera, navaja Lucretius prizor v Aulidi, daritev Iphigenije. 3 *Indugredi* = ingredi, *illa religio* stara, državna vera, 5 *Aulide* = (in) Aulide, 6 *Iphianassai* = Iphigeniae, *foede k turparunt*, 7 *Danaum* = Danaorum, 8 *infula virgineos circumdata comptus* bel trak prevezan okoli las (v znak nedolžnosti); višnjim bogovom so darovali samo čiste stvari, podzemskim pa hudobne živali in ljudi, 9 *mala lica*, *profusa est*, 11 *et hunc propter ferrum celare ministros* = *ministri celabant eum propter ferrum*: bodalo je imel pripravljeno v roki, da jo bo sam zabodel, skrivali so ga pa, da je ne bi pogled nanjo preveč zbegal, 12 *aspectu suo* pas. pri pogledu nanj, 13 *summissa genibus* je zdrknila na kolena in, 14 *quibat*: queo (morem), 15 *princeps* ker je bila njegov prvi otrok, 16 *virūm* = virorum, *tremibunda* tresoča se, 17 *perfecto more sacrorum* po opravljenem obredu, 18 *Hymenaeo comitari* omožiti se, 19 *nubendi tempore in ipso*: v pristanišče so jo zvalili pod pretvezo, da se bo tam poročila z Achillom.

Lucretius dokazuje, da imajo tudi najmanjši delci teles obliko, in sicer vsak svojo, torej je različnost oblik neskončna, sicer ne bi mogli razločevati ene stvari od druge. 2 *squamiger* luskinast, z luskinami obdan, 4 *concelebro* poveličujem, 6 *perge sumere* = sume, 10 *cluere* imenovati se, 12 veži: *propter turicremas aras*, 14 *viridis* = virides, *saltus* prepad, 15 *bisulcus* razcepljen (dvoparkljar), na stopinji pozna sled, 18 pri *nemum* je treba izpustiti m, da ni u stavno dolg, 19 *desiderio iuvenci* je gen. object.: po teličku, 20 *salix* iva (paša), 27 *petulcus* bodeče se (jagnje), 28 *balatus*, us meketanje.

P. OVIDIUS NASO

Življenjepis.

P. Ovidius Naso je zagledal luč sveta dne 20. marca 43. leta pred Kr. v mestecu Sulmonu (Sulmo, danes Sulmona), ki leži ob jugozapadnem podnožju Apeninskega gorovja krog 90 milj zapadno od Rima.

Oče mu je bil premožen potomec starega plemiškega rodu, ki je hotel Publija in njegovega prav za leto starejšega brata kar najlepše vzgojiti in pripraviti za državno službo. Zato se je preselil v Rim, kjer je poslal oba dečka k najboljšim učiteljem v šolo. Oba sta lepo napredovala, vendar se je že v zgodnji mladosti pokazalo pri starejšem bratu izredno veselje do govorništva medtem ko se je mlajši Publius vedno bolj navduševal za pesništvo.

Starejši brat je umrl, še preden je nastopil službo. Publius je pa odšel, da bi si izpopolnil znanje, v Atene, Malo Azijo in Sicilijo.

Ko se je vrnil v Rim, se kar ni mogel ogreti za državno službo, vendar se je slednjič udal očetovim prošnjam in postal triumvir capitalis, neke vrste stražnik, pozneje pa decemvir litibus iudicandis (sodnik) in je imel odprto pot do najvišjih služb, ker je bil njegov oče plemič stare vrste (*eques illustris*), potomci teh so pa imeli dosti prednosti pred drugimi.

Toda vse to ni moglo zadržati Ovidija v državni službi, preveč ga je vlekle pesništvo, saj sam pripoveduje, da mu je vse, karkoli je napisal, samo ušlo v verze: *Quod temptabam scribere, versus erat.* (Tristia IV, 10.) Izstopil je torej iz državne službe in se vsega posvetil pesništvu.

Že po prvih pesmih je postal ljubljenec odlične rimske družbe, odprta so mu bila vrata najvišjih mogotcev, povsod je bil priljubljen gost. In tako se je zgodilo, da je bil priča neprijetnemu dogodku pokvarjene rimske družbe, ki je bila prav blizu vladarju. To dejstvo je bilo bržkone vzrok, ali vsaj povod, da je moral leta 8. po Kr. nenadoma v Tome v pregnanstvo.

Ukaz za odhod ga je dohitel izven Rima. Brž se je napotil v Rim, da bi morda dosegel pomilostitev, toda vse prošnje in posredovanja prijateljev so bila zaman, brez odloga je moral odriniti.

Ginljivo opisuje slovo v odi »Slovo od Rima«. Prijateljem pa, ki so ga v tem težkem trenutku iz strahu pred vladarjem zapustili, veljajo besede (Tristia I. 9):

Donec eris sospes, multos numerabis amicos,
tempora si fuerint nubila, solus eris.

Žena in njegovi prijatelji so si ves čas prizadevali in vse poskusili, da bi mu izprosili pomilostitev, a ves trud je bil zaman. Zastonj je ubogi pevec izlival svojo bol v pesmi in jih pošiljal v Rim, popolnoma zapuščen, brez prijateljev in svojcev je umrl v Tomih leta 17. po Kr., on, nekdanji ljubljeneec vsega razkošnega in razuzdanega Rima.

Ovidijeva dela in njegov pomen.

Ovidijeva dela pripadajo trem življenjskim dobam.

I. V mladeniško dobo štejemo njegova začetna dela:

a) *Amores*, izšli leta 22. pr. Kr., opevajo ljubezen do izmišljene Corinne.

b) *Heroides* (epistolae): 21 pisem slavnih žena iz dobe herojev in še nekaj manj vrednih stvari, ki niso niti vse ohranjene.

II. V moški dobi so nastale njegove najlepše pesnitve, in sicer:

a) *Fasti* ki obsegajo 6 knjig in so nekak pesniški komentar k Caesarjevemu koledarju, opevajo rimske šege in navade ter praznike prvih 6 mesecev. Delo ni dovršeno, ker ga je pretrgal odhod v pregnanstvo. Ovid je hotel ž njim popraviti neugoden vtis, ki so ga bile napravile pesmi prve dobe.

b) *Metamorphoseon libri XV*. To je Ovidijevo najlepše delo, ki opeva grško mitologijo o raznih preobrazbah. Zložil jih je pred pregnanstvom, zato niso dovršene. Pred odhodom iz Rima jih je zažgal, ohranile so se pa v prepisih.

III. V pregnanstvu je zložil dve zbirki, ki nosita naslov:

a) *Tristia* v 5 knjigah, izšlo leta 12. po Kr. Iz te zbirke odseva vsa osamljenost, ki je zajela pesnika v daljnem kraju, vse hrepenenje po prijateljih, po družini in po Rimu, vsa potrlost in obup, ki se ga je lotila v tujini. Prva knjiga je nastala med potjo do Thrakije, ker jo je odondod poslal v Rim. Pesmi so bile namenjene rimski družbi in prijateljem, ki naj bi mu omogočili vrnitev.

b) *Epistolae ex Ponto*. Tudi te so namenjene raznim zvestim prijateljem in so polne vroče želje po vrnitvi.

V Ovidijevih pesmih občudujemo njegovo izredno domišljijo, milino, živahno opisovanje in pesniško oblikovanje; v tem mu je težko najti para. Njegov jezik je lep, žal ne izpiljen. V njegovih pesnitvah pogrešamo vzvišenih idealov, ki jih navadno ne manjka velikim pesnikom. A če tudi odštejemo neotrebljene pesmi prve ter jokave »žalostinke« zadnje dobe, nam ostanejo vendar še neizmerno lepe metamorfoze, ki jih po vsej pravici prištevamo med najboljše produkte rimskega pesništva in varujejo pesniku vekovito slavo in častno mesto med najboljšimi pesniki starega veka.

METAMORPHOSEON LIBRI

Metamorfoze (preobrazbe) so pisane v šestereh (heksametrih) in obdelujejo snov iz grškega bajeslovja.

1. Veži: *nova corpora* nove oblike, *fert* se dviga, 2 *vos mutastis et illas*: na svetu je vse božje delo, torej tudi preobrazbe, 3 *adspirate* navdahnite mi.

5—20: svet pred preobrazovanjem in deljenjem elementov; 7 *Chaos* praznina (iz grškega), brezno, zmes elementov, *rudis* neobdelan, *indigestus* neurejen. Sv. pismo pravi: Zemlja pa je bila pusta in prazna, 8 *iners* nedotaknjen, 9 *discordia semina* sprti elementi, 10 *Titan* = Helios, solnce brez svetlobe. Sv. pismo pravi: In tema je bila nad brezdnom. 11 *Phoebe* boginja lune, luna; *nec reparabat cornua nova* luna ni rasla, da bi svetila, tedaj je še ni bilo; 12 *nec circumfuso pendebat in aëre tellus* zemlja ni visela uravnotežena v zraku, tako so si jo namreč predstavljali v poznejši dobi, ko je bilo vesoljstvo urejeno; 14 *Amphitrite* boginja, Nerejeva hči, Neptunova žena; Titan, Phoebe, Amphitrite pomenijo solnce, luno in morje; 16 *sic* v zmešnjavi, tako, *instabilis* nestalen, nemiren, *innabilis* neploven; 19 *pugnabant* z dat. je grezicem.

Stvarjenje sveta.

21—31: Ločitev nezdružljivih in združitve enakih elementov (*semina rerum*). Ovidius se ves čas naslanja na grške modrijane, posebno na Anaxagora, ki je trdil, da neka sila »mens« razgiba in razbira, loči in druži. 21 *Deus et melior natura* je vzeto po Aristotelu, 22 *abscidere* odločiti, 23 *liquidum caelum* prozorni zrak, *spissum* pa gosti (aër), ki se drži zemlje pri tleh, 24 *quae*: kaže na elemente. Fasti I, 105 in 106 naštevajo 4 elemente: ignis, aqua tellus, aër; to je vzeto po grškem Empedoklu, *caecus* neviden, 25 *dissociata locis*: vsakemu določi drug prostor: eter se dotika zraka, ta pa zemlje, 26 *igneae vis* = igneus aether, *convexi caeli* nebesnega svoda, 27 *summa in arce* na najvišjem mestu (nad elementi), 31 *ultima* = profundissima globina, ali tudi *extremae partes*, ker obliva Oceanos zemljo.

32 do 44 Ureditve zemlje. 35 *Glomero* zaokrožim, *in speciem magni orbis*: zemljo sta si predstavljala v obliki krogle že Grka Thales in Anaximandros, 36 *fretum* morje. Sv. pismo pravi: Zbero naj se vode, ki so pod nebom, v en kraj in prikaži se sušina! 39 *obliquus* kriv, 40 *sorbentur ab ipsa* (terra), 43 *campos* ravnine v primeri z *valles* doline.

45—68, t. j. vrzel med našim 44 in 45 verzom pripoveduje o ureditvi neba, vetrov, bliska in groma. Vse to kot tudi naslednje spominja zelo na stvarjenje sveta. 49 *astra tenent formaeque deorum*: zvezde in bogove so si predstavljali v podobah ljudi.

52 *Sanctus* plemenit, 54 *divino semine* po božjem pokoljenju, misli na dušo. Cicero pravi v knjigi *De fin. deor.* II, 34: »In animis doctissimi illi veteres (Anaxagoras, Socrates, Plato) inesse quiddam caeleste et divinum putaverunt. 58 *quam* (tellurem), *satus* sin, *Iāpetus* oče Prometheja; čitaj ime štirizložno! Pravljica, da je človeka upodobil Iapetus, ni bila prav stara, ali vsaj nobeden izmed grških pisateljev je ne omenja. 59 *moderantum* = *moderantium* vladajočih.

Življenje v raju.

65 *Aurea prima aetas*... Človeštvo rado sanja o stari zlati dobi (refleks srečnega življenja v raju). Delitev v 4 dobe je posneta po grških pisateljih. Hesiod pozna pet dob: zlato, srebrno, bronasto, eno brez imena in železno. 67 *verba minantia fixo aere* v mislih ima zakone, ki so bili vrezani v bronaste plošče in vzdani v stene na glavnem trgu (foru). 68 *supplex turba*: sorodniki tožencev so prosili in nadlegovali sodnike za milostne sodbe. 69 *tuti* (homines). 70 Razvrsti: *nondum pinus caesa* (de) *suis montibus in liquidas undas descenderat, ut viseret*; nasprotje je med *suis* in *peregrinum*, 73 *non cingebant fossae*: ker ni bilo sovražnosti, ni bilo treba nikakih obrambnih utrd. 74 *tuba, cornua* tromba, rog, z obema so dajali znamenje za boj; prva je bila ravna, iztegnjena, drugi pa je bil zavit. 76 *mollia otia* prijeten mir, 79 *nullo cogente creatus* samorasel, divji, 80 *arbutus fetus* divja jagoda, jagodnjak, *fragum montanum* gorska jagoda, 81 *cornum* divja črešnja, *morum* robida, 82 *glans* žir; hrast je bil Jupitru posvečen, žir je pa v južnih krajih prav dober, užiten. Ljudje so bili tedaj z malim zadovoljni, živeli so skromno, zato srečno. 84 *sine semine flores* divje cvetlice, negojene, samorasle, 87 *ibant* tekle so, 88 *stillare cediti se, illex* hrast.

Svet se kviri.

89 *Saturno misso in Tartara*: Saturnus je bil najmlajši med Titani in je očeta Urana pahnili s prestola in sam vladal, dokler ga ni njegov sin Iuppiter vrgel v Tartar. 90 *subiit* sledila je, 95 *sicci fervores* žgoča vročina, 96 *canduit: candescere* žareti, *glacies adstricta* zmrzli curki, »ledene sveče«, 98 *frutices* grmovje, *vinetae cortice virgae* plot, povezan z ličjem, *cortex* ličje, 99 *Ceres* boginja rodovitnega polja, Saturnova hčerka, ki je prinesla na zemljo rodovitno seme (*Cerealia*) in učila ljudi poljedelstva.

102 *ingeniis* po značaju, 104 *venae* = *aeris* železa, ki je slabše kot bron, 107 *amor sceleratus habendi* grešna grabežljivost, 108 *vela dabant* (mortales), 109 veži: *et carinae quae*... 111 in 112 veži: *cautus mensor* (inženir) *prius communem humum ceu lumina solis et aerae communia sunt, limite signavit*. 114 *poscebatur humus* od zemlje so zahtevali, *in viscera terrae* globoko v zemljo, v osrčje, 115 *Stygiis umbris* v podzemskih sencah, teminah; *Styx* je bila podzem-

ska reka v Tartaru, ki je sedemkrat obkrožala kraljestvo mrtvih. 116 *inritamenta malorum* (gen. obi.) povzročitelj zla.

117 *ferrum* zlo v vojski, *aurum* meri na podkupovanje. 121 *socer a genero tutus* meri morda na Caesarja in Pompeja, ki sta bila sorodnika, pa smrtna politična sovražnika; 122 *imminet* streže po, 123 *luridus* rumen, *noverca* tašča, 124 *filius ante diem patrios inquiri in annos* sin pri vedežih izprašuje (radi dediščine), kedaj bo oče umrl, 125 *pietas* otroška ljubezen, meri na prejšnji stavek, veži: *virgo Astraea ultima reliquit madentes terras*. 126 *Astraea*, Astraejeva hči, boginja pravice v zlati dobi na zemlji, se je v pokvarjeni bronasti dobi umaknila z zemlje in je postavljena med zvezde (>Virgo<).

Upor gigantov.

Giganti, hudobni velikani, so bili sorodniki bogov, rojeni iz krvavih kapljic Urana, ki ga je ubila njega žena Gaja (Zemlja). Pozneje so jih bogovi pobili (Heracles).

127 *Terris* abl. comp. *arduus* visok, 128 *adfectare* stremeti po čem, 130 *pater omnipotens* = Iuppiter, 131 *Ossam subiecto Pelio*: Velikani so položili goro Osso na Pelius, na njo pa Olimp, da bi prišli do bogov (Babilonski stolp). 131 *excudere* suniti, vreči s česa, 132 *dirus* strašen, 134 *animare* oživiti.

Vesoljni potop.

141 *Flammas concipere* užgati se, *longus axis* dolga zemska os, ves svet, 142 *reminiscitur quoque esse in fatis*: V starih knjigah stoikov je bilo zapisano in od Heraklita prevzeto, da bo svet, kakor je iz ognja nastal, po ognju uničen in zopet iz ognja nov nastal. Te usode (fatum) tudi Iuppiter ne more premeniti, a je ne mara niti pospešiti, zato se boji, da bi s strelo zažgal svet. 143 *correpta* (flammi), 145 *tela* strele, *Cyclopes* so bili velikani, ki so pomagali božjemu kovaču Vulcanu kovati za Iuppitra strele. 146 *diversus* drugačen, 148 *in Aeoliis antris*: severno od Sicilije je skupina vulkanskih (Liparskih) otokov, ki so bili dom vetrov, katerim je gospodoval Aeolus, *Aquilo* severnik, ki prinaša suh zrak in lepo vreme, zato ga je zaprl, da ne bi motil nalivov. 150 *Notus* južnik, ki prinaša dež, 151 *terribilem vultum* grški akuz. ozira, *piceus* črn, temen, 156 in 157 uredi: *Iris* (mavrica), *nuntia Iunonis*, *induta varios colores* (grški akuz.) *aquas alimentaue nubibus adfert*: Mavrica srka z obema koncema iz zemlje vodo in jo donaša oblakom. 159 *vota* up, *inritus* brezuspešen, uničen, 160 *sed* marveč; 161 *caeruleus frater* = Neptun, bog vodovja. 165 *Domus viri*, *moles* zapahi, jezovi, 168 *defrenato cursu* nebrzdan tek. Primera divje vode s konji se začne v verzu 166 »*inmittile habenas*«, nadaljuje se v 167 »*ora relaxant*« (popustili) zrahljati uzdo in se konča v 168 »*defrenato cursu*«. 171 *Exspatiatus* razlivši se čez bregove, izstopivši, 172 *satum* setev, 173 *cumque suis* = cum eorum sacris, 176 *pressae turres* pogrezli stolpi, stebri, *gurges* požiralnik, vrtnec, 177 *discrimen* meja, 179

aduncus ukrivljen, k *hic* in *alter* dostavi *mortalis*, 182 *ulmus* brest, 184 *terunt* se drgnejo, 186 *deformis phoca* grdi, zavaljeni morski volk, 187 *lucus* sveti gaj, 188 *Nereides* hčere morja (Nereja), ki pomagajo mornarjem, 190 *fulvus* temnorjav, 191 *fulminis vires* orjaška moč, ki bliskovito seka, 196 *novi fluctus* doslej neznani valovi.

Deucalion in Pyrrha.

199 *razvrsti: Phocis separat Aonios ab Oetaeis arvis*. Aonii prebivalci Boiotije, 202 *astra petere* stremeti proti, 203 *Parnasus* gora v Phokidi, *cacumina* (montis), *nubes superare* segati nad, 204 *Deucalion* je bil Promethejev sin, oče Hellenov, po katerem se imenujejo Grki Helleni, 205 *consors tori* žena, družica, 206 *Corycidae nymphae*: na južnem pobočju Parnasa je bila votlina Corycida, v njej so bivale nimfe in dobile odtod ime Corycidae. 207 *Themis* Apollonova hčerka, svečenica v delfskem svetišču. 208 *non illo* (Deucalione), *aequi amans* gen. obj. 209 *illā* (consorte tori = Pyrrhā), *metuens deorum* gen. obj. bogaboječ, 210 *stagnare* biti preplavljen, pod vodo, 213 *innocuos* = *innocentes*, 217 *rector pelagi* = Neptun, ki je držal v roki trizob (*tricuspidem*), 218 *humeros* grški ukaz. ozira, *innato murice tectum* s prirojenimi školjkami, 219 *Triton* Neptunov sin (grška sklanja), 221 *illi* = *ab illo*, 222 *ab imo* od spodnjega konca, 223 (in) *medio ponto*, 224 *sub utroque Phoebo* od vzhoda do zahoda (Phoebus bog solnca), 226 *cecinit* (bucina), *receptus, us* umik, 228 *quibus est audita* = *a quibus, omnes* (undas), 231 *loca* kopnina.

Prvi letalec.

1 *Interea* med zidanjem labirinta, *perosus* part. glagola odisse. zasovražil je, 2 *exilium* pregnanstvo radi umora, 4 *obstruat* (Minos) veži *licet obstruat* in 5 *possideat*, 6 *animum dimittere* zatopiti se, 8 *a minima coeptas*: verz ni jasen, morda pokvarjen; čitaj: *a minima coepit brevem longiore sequenti*: Začel je pač z najmanjšimi in dodajal vedno večja, daljša. 9 (in) *clivo quondam* včasih, 10 *dispar* različen, 11 *imas* ob spodnjem koncu, ob korenini, 12 *curvamine* v rahlem loku, 13 *ut veras aves imitetur* = *ut veras avium pennas imitetur*... 15 *renideo* vesel sem, 17 *mollibat* stara oblika za *molliebat*, 18 *manus ultima posita est* delo je končano, 19 *librare* uravnovesiti, 21 *que nadomešča* glagol *aitque* ali kaj podobnega, 24 *Bootes* ozvedje na severnem nebu blizu Velikega voza, Pastir, 25 *Helices* Veliki medved, *strictus Orionis ensis* Orion, zvezdje ima podobo (sličnost) moža z golim mečem v roki. Smisel je: ne leti preveč proti severu in ne previsoko. 26 *me duce* za mano, *carpe viam* leti kos za kosom. 30 *non repetenda* poslednjič, ker ga ne bo mogel nikdar več poljubiti, 31 *timere comiti* (dat.) bati se za, 36 *stiva* otka, 37 *Iunonia Samos* na Samu je bilo središče njenega češčenja, 40 *Calymne* po medu znan otok. 48 *nomen traxit ab illo* Mare Icarum. 53 *tellus dicta* otok Icaria, danes Nicaria.

Orpheus in Eurydice.

1 *Nova nupta* mlado poročena žena, 2 *Naiades* nimfe zemskih voda, tudi Eurydice je bila nimfa, *comitata* pass. particip, 3 *talus* peta, *in talum serpentis dente recepto* ker jo je pičila kača, 4 *Rhodopeius vates* = Orpheus, *ad superas auras* na zemlji, *quam satis deflevit* za njo se je do dna srca izjokal. 5 *ne non* = ut, 6 *porta Taenaria* vhod v podzemlje pri Sparti: skozenj so šli Hercules, Theseus in Psyche, 6 *ad Styga* (grški akuz.) Styx, reka v podzemlju, ki izvira iz Oceana v 10 studencih in 7 krat obkroža kraj umrlih. Pri Stygu so bogovi prisegali. 7 *per leves populos* skozi vrste duhov, senc, kakor so si predstavljali stari Grki in Rimljani umrle, 8 *Persephonen* (grška sklanja) žena Dita, ki jo je ugrabil Pluto. 9 *Umbrarum dominum* = Plutona (Dita); kraljestvo mrtvih prav živo opeva Vergilius v Aeneidi VI v. 300 in sled. Duše, katerih trupla niso bila pokopana, ne smejo čez Styx. 11 *reccidimus* = recidimus (dolžina radi metra), *quicquid mortale* = quicumque mortales creamur, 12 *positis* (= depositis) *ambagibus* abl. abs., *falsi oris* lažnjivih ust, 14 *Tartara* neutr. pl., v sing. pa Tartarus, 15 *monstrum Medusaeum* = Cerberus, Medusin skot, ker je bila njegova mati Echidna skot Meduse in Typhona; veži: *uti terna colubris villosa Medusaei monstri guttura vincirem, villosus* prepleten. 22 *vos quoque iunxit Amor*: tudi njo (Persephono) je ugrabil Dis iz ljubezni. 23 *Chaos* primeri I, 7, 24 *retexite properata fata* raztkite, razveljavite prerano usodo (smrt), 25 *omnia debemur vobis* vsi moramo k vam, 28 *longissima regna*: ker so ljudje na zemlji le kratek čas, pod zemljo pa večno. 29 *iustos annos pergere* preživeti primerno število let. 30 *pro munere* za dar, 31 *venia* pomilostitev, *certum est* (mihi) je moj trden sklep, 34 *Tantalus* je bil Jupitrov sin. Da bi preizkusil vsevednost bogov, jim je postavil pri obedu na mizo sina Pelopa. Za to zlobo mora trpeti v Tartaru večno lakoto in žejo. Stoji v vodi, a voda se umakne, kadarkoli želi piti. 35 *Ixionis orbis*: Ixion je za kazen za svoje grehe privezan na kolo. Večno vrtenje kolesa mu povzroča grozne muke. 36 *iecur carpsere volucres*: Tityos se je v življenju pregrešil, zato leži v Tartaru na golih tleh in dva jastreba mu trgata z živega telesa jetra, ki pa vedno iznova narastejo; tudi njegova kazen je večna. *Unis vacarunt Belides*: Belide so bile hčerke Danajeve, zato tudi Danaide. Omožene so bile s sinovi Aegypta, v poročni noči so jih pomorile, zato morajo zajemati z rešeti vodo in z njo polniti sod, ki nima dna. 37 *Sisyphus* se muči z velikansko skalo. Če bi se mu posrečilo, spraviti jo na vrh gore, bi bil rešen. Kolikorkrat pa se približa vrhu, mu uide skala nizdol in začeti mora trud iznova. Tudi to pomeni večno kazen. 39 *Eumenides* = Erinyes, 41 *illa erat inter recentes umbras* bila je med onimi, ki so zadnje umrle, 43 *legem* pogoji, 44 *lumina* oči, *Avernae valles* = Tartarus, 46 *carpitur trames* stopata po stezi, 48 *afuerunt* (Orpheus et Eurydice), 51 *prendere* =prehendere objeti, *certans* trudeč se, 54 *quid quereretur, nisi se amatam*: ni se pritoževala, kajti

vedela je, da ga je le ljubezen do nje premotila. 58 *portitor* (Cerberus), (Lotova žena). 62 *Rhodope* in *Haemus* sta gorovji v Thrakiji. Orpheus je bil iz Thrakije, tja se je zopet vrnil.

Sklep.

5 *Meliore parte* z dušo, v pesmih, proizvodih duše, *super alta astra ferar*, *nomen erit indelebile* in *perennis ferar* so vse izrazi velike samozavesti (primeri Horatijevo odo: *Exegi monumentum*). Ta samozavest je utemeljena, kajti v tedanjih časih je bila poezija zelo v čislih, ljudje so pesmi veliko čitali, recitali, poezija je bila eden glavnih predmetov v šolah, razumevanje pesništva in znanje pesmi je spadalo k obvezni splošni izobrazbi.

FASTORUM LIBRI

Feralia.

Rimljani so začenjali leto s spomladjo. Predno so se poslovili od starega leta, so praznovali od 13. do 21. februarja spomin mrtvih: *dies parentales* (parentare žrtvovati), sklep svečanosti so imenovali *Feralia*, častili so posebno one, ki so umrli v zadnjem letu.

2 *Pyra* grmada (grob), kjer so mrtvece sežigali, tako tudi *bustum* (burere), 3 *Manes* duše umrlih, domači varuhi, *pro divite munere* namesto bogatih darov, *pietas* iskrena ljubezen otrok do staršev, 4 *Styx* podzemska reka v Tartaru (prim. Orpheus 6!), *ima* dolenji, podzemski, *deos* = divinos manes, 5 *tegula* opeka, na katero so polagali darove, *porricio* 3 navadni izraz za darovanje bogovom, *velare* oviti, 6 *mica* ščepec, 7 *Ceres* Cererin dar, kruh, *solutae* raztresene, 8 *testa* skodelica, posoda na grobu, *media via* grobovi so bili zunaj mesta ob cesti, 9 *umbra placabilis* prijeten počitek, 10 *sua verba* primeren govor, *positis focis* grobovom, žaram, 11 *idoneus auctor* vreden začetnik, 13 *genio* varuhu, 17 *omine ab isto* od onega dogodka, 18 *suburbanus* zunanji, izven mesta: ko so bili te obrede opustili, so se baje duhovi maščevali na ta način, da je prav veliko ljudi pomrlo in se je od grmad kar mesto ogrevalo (*incaluisse*), 20 *avi* = maiores, 23 *praeteriti honores* zamujene časti, 24 *prodigium* prikazen, 25 *haec* (parentalia et feralia), *cessate* opustite (pirovanje, v teh dneh se ni smela izvršiti nobena možitvev), 26 *pineae taeda* bakla, s katero spremijo nevesto k ženinu, 27 razvrsti: *nec hasta recurva comat virgineas comas tibi, quae videbere matura matri cupidae*: na poročni dan so nevesto česali na temenu s skrivljeno sulico (*hasta caelibaris*), v znak, da bo podvržena odslej moževi oblasti, 29 *Hymenaeus* bog svatbe, *faces et ab ignibus atris*: pogrebi so bili ponoči z gorečimi baklami, 31 *celentur di*: med žalnimi sprevodi so zakrivali kipe bogov, da niso videli žalnih obredov, 34 *posito cibo*: mrtvim so polagali na grobove hrane, da bi jo uživali, 36 *Luciferi* (dies) dnevi, *pedes* stopice v verzu. Ovidius se je zmotil; žalni dnevi so se končali 21. februarja. Morda je računal pomotoma 31 dni za februar, 37 *hanc lucem* ta dan.

TRISTIUM LIBRI

Slovo od Rima.

1 *Subit imago* stopi pred oči spomin, 6 *Ausonia* = Italija, 7 *mens non satis apta* duša se ne more vtopiti in zamisliti, 8 *torpesco* otrpnem, 11 *Iovis ignibus ictus* od strele zadet, 15 *extremum* slednjič, 17 *tenebat* v objemu držala, 18 *usque* venomer, nepretrgoma, *indignas genas* lica, ki niso zaslužila solz, 19 *nata*: hčerka, *diversa* daleč vstran, 22 *non taciti funeris* pogreba z jokom in ihtenjem, *intus notri*, v hiši, 23 *femina virque* vobče: žene in moške, *pueri* sužnji, *meo funere*: pregnanstvo primerja v smrtjo, zato pot s pogrebom, 25 *in parvis* (rebus), 26 *facies* slika, 28 *luna regebat equos*: ker so si predstavljali, da jo vozijo konji kot solnce, 29 *ad hanc* = ad lunam, 30 *lar* hiša, ki je bila prav blizu Capitola, *frustra*: ker je niso čuvali, 35 *clipeum post vulnera* pregovor (po toči zvoniti), 37 *error non scelus causa exilii*, kar Ovidius ponovno poudarja, 40 *deo* = Augusto, *non miser* = felix, 42 *singultus* ihtenje, *medios sonos impediēte singultu* ihtenje ji je v sredi trgalo besede, 43 *passis capillis*: v znak neizmerne žalosti, *adstrata* vrgla se na tla, 45 *adversi penates* nasproti ji stoječi hišni varuhi, 46 *non valitura* (verba) brezuspešne (prošnje), 47 *negabat* ni dopuščala, *nox praecipitata* naglo bežeča noč, 48 *ab axe* od pola, *Parrhasis arctos* Veliki medved, 55 *limen* prag, 56 *indulgens animo* duši na ljubo, 57 *Vale dicto* abl. abs., 58 *summa* zadnje, 59 *mandata* naročilo, 60 *pignora*: navadno otroci, tu pa feminae et amici: Dragi moji! 62 *mora iusta est* = causa morandi iusta est: 1. ločitev od preljubega Rima, 2. odhod v neprijazno Scythijo, 64 *dulcia membra* člani družine, 66 *Thesea fide*: Theseus je spremljal prijatelja Pirithoja v podzemski svet, kamor je šel po ženo Proserpino, 68 *in lucro est* je dobiček, 75 *Mettius Fuffetius* je izdal Rimljane, zato so ga s konji razčetrverili, 78 *nuda pectora*: v znak žalosti so si raztrgali oblačila, 83 *ultima tellus* konec sveta, 88 *manus victas* dare priznati se za premaganega; izraz je posojen iz gladijatorskih iger, *utilitate*: misel, da mu bo morda iz Rima pomogla, da se kmalu vrne, 89 *ferri sine funere* nesli so ga kot mrtveca, 90 *inmissis comis*: od žalosti si niso česali ne brade ne las, *hirtus* čopast, zmršen.

O METRIKI

Za skupno recitiranje molitev v zboru, za opravljanje molitev med korakanjem okrog žrtvenika in za spremljanje molitve s petjem je bilo nujno potrebno urediti enakomerno menjavanje naglašanih in nenaglašanih zlogov, da je bila molitev ubrana in enotna.

Mi urejamo mero z ozirom na naglas (qualitas vocalis), Rimljani pa so merili zloge po njihovi trajnosti (quantitas vocalis). Zlogi so jim bili dolgi in kratki.

Časovna enota (mora) za merjenje jim je bila ena kračina, dolžina je trajala za dve mori (— = ∪ ∪).

Najenostavnejša mera je bila zveza ene dolžine in ene kračine in narobe (— ∪, ∪ —), ali ene dolžine in dveh kračin (— ∪ ∪, ∪ ∪ —). Takim meram so rekli stopice (pedes), imenovali so jih *troheje* (trochaeus) — ∪, *jambe* (iambus) ∪ —, *daktile* (dactylus) — ∪ ∪, in *anapeste* (anapaestus) ∪ ∪ —. Dve kračini sta lahko zamenjali eno dolžino (∪ ∪ = —) in narobe je mogla zamenjati ena dolžina dve kračini (— = ∪ ∪). Tako nastane iz daktila — ∪ ∪ spondej: — —.

Vsaka stopica je imela dva dela: eden, navadno dolgi, je bil naglašen, drugi navadno kratki, pa ni bil naglašen: Pri naglašnem delu so glas dvignili, to je dvig (arsis), pri drugem so pa z glasom padli, kar so imenovali pád (thesis).

Po dve stopici skupaj tvorita dipodijo, po tri tripodijo, enako štiri tetrapodijo, pet pentapodijo in šest heksapodijo.

Stopice vežemo v vrstice ali verze (versus). V verzu je zadnja stopica lahko okrnjena za en ali dva nenaglašena zloga, verz je katalektičen ali nepopoln. Če pa je tudi zadnja stopica popolna, je verz akatalektičen (popoln). Med najstarejše verze štejemo šesterec ali heksameter, ki je bil prvotno v rabi pri bogoslužju, pozneje je prešel v junaške in nazadnje v epske pesmi ter je postal vobče mera junaških pesmi.

Heksameter obstoji iz šestih daktilov, zadnji je vedno katalektičen: — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪. Zadnji zlog je lahko dolg ali kratek, zato syllaba anceps (dvoje vrednosti ∪). V heksametru moremo vse daktile zamenjati s spondejem, le petega navadno ne. Če pa ima šesterec tudi v peti stopici spondej, ga imenujemo versus spondiacus.

Spondeji označujejo resnost, težo, žalost, n. pr.:

Illī inter sese magna vi brachia tollunt. (Verg. Georg. IV. 174.)

Tantae molis erat Romanam condere gentem. (Verg. Aeneis I. 33.)

Čim več ima pa šesterec daktilov, tem živahnejši je, n. pr.:

... et agmine facto
quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. (Verg. Aeneis VIII. 596.)

Obstipui steteruntque comae, vox faucibus haesit. (Vergilius, Aeneis II. 774.)

At tuba terribili sonitu taratantare dixit. (Ennius, Annales 452.)

S heksametrom je zelo pogosto zvezan pentameter (peterec) v *elegični distihon*. Ta distihon je najstarejša kitica, iz njega so se razvile polagoma razne druge.

Peterec sestoji iz dveh simetričnih polovic, katerih vsaka obsega dva daktila in pol, torej: — ∪ ∪ — ∪ ∪ — | — ∪ ∪ — ∪ ∪ —.

Je torej katalektičen v obeh polovicah. Stati ne more sam, temveč samo v zvezi s šestercem, n. pr. napis na Vergilijevem grobu: Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

V petercu sta mogla stati v prvi polovici spondeja namesto daktilov, v drugi polovici pa ne.

Pri čitanju dolgih verzov nam je potrebnih kaj oddihov (v verz): vsak šesterec ima vsaj en oddih, vsak peterec ga ima v sredi.

Kadar se krije oddih s koncem stopice, nastane odmor (die-resis = razloka); kadar pa oddih preseka stopico, pa *cezura* (caesura = zareza), Cezura more sekati najprej tretjo stopico, stoji za peto polstopico in se imenuje *caesura penthemimeres*, n. pr.:

In nova fert animus | mutatas dicere formas. (Ovidius, Metam. I. 1.)

Ta cezura je najpogostnejša. Včasih se pa umakne oddih za sedmo polstopico (*caesura hephthemimeres*), n. pr. Ovidius, Metam. I. 27:

Emicuit | summaque locum | sibi fecit in arce.

Ker je ta zareza pomaknjena tako daleč proti koncu, je navadno zvezana s cezuro za tretjo polstopico (*caesura trithemimeres*).

Prav redka je zareza za trohejem tretje stopice (*caesura kata triton trochaion*), n. pr.:

Oderunt peccare | boni virtutis amore.. (Hor. epist. I. 16, 52.)

Pesniki pastirskih pesmi so radi stavili dierezo med 4. in 5. stopico, imenujemo jo po grškem *bucolica*, n. pr. Verg. Ecl. II. 58:

Heu, heu, quid volui misero mihi? | Floribus Austrum.

Posebnosti pri čitanju.

1. *Izpah (elisio)*: V latinskih verzih izpahujemo končni vokal v sredi vrstice:

a) kadar se začenja naslednja beseda z vokalom ali h: Ov. Metam. I. 15 utqu(e) erat, 18 Obstatatqu(e) aliis aliud, qua corpor(e) in suo, Metam. I. 20 sine ponder(e) h)abentia pondus, 93 perqu(e h)iemes.

b) kadar se končuje beseda na —m in naslednja začenja z vokalom ali h: Ov. Metam. I. 24: Quae postqu(am) evolvit, in 70 peregrin(um) ut viseret orbem;

c) kadar sledi za končnim vokalom ali —m *es* ali *est*, tedaj izgubita ti dve besedi svoj vokal: Ov. Metam. I. 54 Natus homo (e)st; 65 Aurea prima sata (e)st aetas;

2. *Zev (hiatus)* sme ostati le pri samostojnih medmetih: Ov. Metam. I. 363:

O utinam possem populos reparare paternis.

3. *Spoj (siniceza)*: Včasih moramo dva zloga spojiti v enega, ali pa i in u čitati konzonantno (j in v): hujc, cuj, genva, tenvia za huic, cui, genua, tenuia; alvêo, postêa, dêerunt, vse le dvoizložno.

4. V prozi ne tvori muta cum liquida dolžine, v pesmi pač, če je le treba.

5. Pesnik sme tudi sicer kratke zloge daljšati in dolge krajšati, če to zahteva ritem (licentia poetica).

REALIA

1. Ustroj rimske vojske

1. *Conscriptio* — nabor. Vojna služba je bila v Rimu vobče obvezna za vse moške, ki so bili za njo sposobni, in sicer od 17. do 46. leta, vendar se je vedno bolj izpopolnjevala s prostovoljci, ki so se v službo vedno raje javljali, ker so bili dobro plačani, po službeni dobi so pa dobivali še dobro odpravnino navadno v zemljiščih; slednjič je pa bivanje in vojskovanje po provincijah nudilo dosti prilike za ropanje in plenjenje.

Nabori so se vršili v normalnih (mirnih) časih tako: Vsako leto so najprej izbrali 24 tribunov (tribuni militum) za 4 legije, t. j. po 6 za vsako legijo. V ozir so mogli priti le izkušeni vojaki, ki so se bojevali uspešno v 5 do 10 vojskah. Tribuni so jemali pa za vojake mladeniče izmed prvih petih razredov. Pozneje so si pa poveljniki vedno bolj sami izbirali vojake, zato je čut dolžnosti do domovine polagoma ginil, vojaki so se čutili vedno bolj služabnike vojskovodij, kar so pozneje v resnici postali.

2. *Legio* — legija. Ta je bila najvišja enota. Primerjati bi jo mogli našim polkom, le da so bile legije mnogo samostojnejše v oziru vojaških operacij, nekako naše divizije. Stele so od 3600 do skoro 6000 mož.

Prvotno so imeli le 4 legije, za vsakega konzula po 2 (*exercitus consularis*), pozneje pa je število raslo. Caesar jih je imel že 15. Imenovali so jih po številkah od 1 do 15 ali pa s častnimi pridevki, n. pr. v Ptuj, stari Poetovionii, *legio VIII. Augusta*, I. XIII. *Gemina*, I. II. *Adiutrix*, ali v Ločici pri Celju tabor *legionis II. Italicae*.

3. *Legio veterana* — je bila legija, sestavljena iz starih, izkušenih, dosluženih vojakov (R 25).

4. *Legio tironum* — sestavljena iz novincev, brez vojne izkušnje, zato je vobče manj veljala (R 24 in *Bellum civ.* 28).

5. *Legiones proxime conscriptae* — legije, ki jih je Caesar še le na zadnje nabral in postavil.

6. *Cohors* — kohorta. Legija je bila razdeljena v 10 kohort, ki so bile za vojne operacije najpripravnejše enote.

7. *Cohors praetoria* — poveljnik si je zbral najboljše vojake v posebno kohorto, ki mu je služila navadno v telesno varstvo, in jo je uporabljal za posebne naloge (*cohors praetoria* = *delecta manus*).

8. *Manipulus* — manipul. Kohorte so se delile v 3 manipule, ki so šteli vsak po 2 »stotniji« (centuriji).

9. *Centuria* — (ali *ordo*). Ime ji je od tod ker je štela nekoč 100 mož (centum). Potemtakem je štela tedaj legija 10 kohort po 3 manipule, katerih vsak je imel 2 centuriji, torej skupaj 60 centurij ali 6.000 mož.

V Caesarjevi dobi je štela centurija povprečno le 60 mož, torej manipul 120, kohorta 360 in legija 3.600 mož.

Legionarius — (miles) je mogel postati prvotno le rimski državljan.

10. *Socii* — zavezniške čete, ki so jih pošiljali zavezniki, so bile združene v posebne oddelke. V boju so bili zavezniki dodeljeni na krilih (ala), zato so se imenovali tudi *alarii*.

11. *Auxilia* — pomožne čete. K skupini pod R 10 so spadale tudi te čete, rezerve, ki so jih sklicali in zbrali v deželah izven rimske države, po provincijah in podjarmljenih deželah.

12. *Ala, turma, decuria* — vsaka legija je imela dodeljenih 300 jezdecev, ki so bili razdeljeni v 10 krdel (turma), vsako krdo je pa imelo 3 dekurije (*decuria*) po 10 mož, torej krdo 30 jezdecev (R 34).

2. Poveljniki

13. *Proconsul* — (imperator) je bil vrhovni poveljnik (*Caesar*) vseh čet v enem ozemlju.

14. *Legati* — so poveljevali legijam, ali so imeli druge naloge. Navadno jih je na predlog prokonzula imenoval senat. Prvotno so bili poslanci in zastopniki senata, odtod jim ime. V Caesarjevi vojski pa so bili vojaški generali, njegovi pomočniki, zato le njemu podrejeni. Imel jih je 10 in so opravljali različne posle, včasih tudi poveljniške (*cum imperio*).

15. *Legatus pro praetore* — je bil pravi namestnik poveljnika, ki je imel prav vse pravice poveljnikove, nadomeščal je navadno poveljnika, če je umrl ali bil odsoten. Labienus je bil Caesarjev legat. Ker mu je pa naložil (De b. G. I. 21.) važno nalogo z dvema legijama, mu je podelil pravice in moč propretorja, kar tudi posebej omenja.

16. *Quaestor* — kvestor je imel navadno upravo v rokah, skrbel je za hrano, plačo in prodajal plen (*sectio* R 80). Lahko pa je tudi poveljeval, če je bilo treba.

17. *Tribunus militum* — vojni tribun. Pri legiji jih je bilo 6. Bili so nižji častniki, ki jih je imenoval Caesar izmed mladih rimskih plemičev in jim izročil poveljstvo raznih važnih straž in izvidniških oddelkov ter jih uporabljal za razne druge naloge.

18. *Praefecti sociorum* — poveljniki zavezniških čet (R 10), imenoval jih je konzul po 6, bržkone za vsako krilo po 3.

19. *Praefectus equitum* — je poveljeval konjenici 300 jezdecev (*ala*), ki jih je imela vsaka legija (R 12).

20. *Decuriones* — so bili poveljniki dekurijam (R 12), legija jih je imela 30.

21. *Centuriones* — so bili poveljniki posameznih centurij. Caesar jih je izbral izmed navadnih vojakov. Opravljali so pri centurijah vse posle. Položaji so jim bili različni: v vsakem manipulu je bil eden »prior«, drugi »posterior«. Najvišji so bili centuriones prve kohorte, ki so se imenovali tudi

22. *Centuriones primorum ordinum* ali tudi kar *primi ordines*. Ti so prisostvovali tudi vojnim svetom. Najvišji med vsemi je pa bil centurio prvega manipula v prvi kohorti (R 23).

23. *Primipilus* ali centurio *primi pili* — je bil najvišji centurio (R 22) prvega manipula prve kohorte, ker je prvi vrgel svoje kopje in s tem boj začel.

5. Vrste vojakov

24. *Tiro* — novinec. Novince so po naboru navadno delili v dve skupini, zato *di-lectus* nabor: eno so porabili za dopolnitev obstoječih legij, drugo pa za eventuelno postavitev novih (*legiones tironum*). Prisegali so skupno tako, da je govoril eden za vse, drugi so pa le izjavljali: »Idem in me (*pertinet*).«

25. *Veterani* — so bili dosluženi vojaki, ki so imeli za seboj obvezno službo ter so bili izločeni iz legij, a so še nekaj časa služili. Če je bilo mogoče in potreba, so tvorili samostojno legijo (R 3). Ker so bili izkušeni, so bili posebno zanesljivi in poveljniku trdna opora (*Bellum civ. III, 28*).

26. *Evocati* — rezervisti so bili vojaki, ki so že doslužili in se od vojaštva poslovili, a so na poziv poveljnika zopet prihiteli pod orožje, zato večkrat tudi veterani imenovani. Bojevali so se v posebnih oddelkih in so uživali razne pravice.

27. *Velites* — četaši. Vsaka centurijska legija je imela po 20 lahko oboroženih strelcev četašev, ki so sovražnika dražili in vznemirjali do glavnega napada.

28. *Hastati* — suličarji so bili vojaki v prvem redu bojne vrste; oboroženi so bili s kopjem in so začeli boj.

29. *Principes* — prvaki so stali v drugem redu bojne vrste, imeli so sulice, oziroma kopje in so s prvo vrsto ob enem začeli boj; stopili so v presledke prve vrste, ko se je začel boj od blizu (R. 63). Prvotno so stali bržkone v prvi vrsti, kakor kaže ime.

30. *Triarii* — vojaki tretjega reda. To so bili stari preizkušeni vojaki, krepka rezerva, ki so bili oboroženi s sulico ali kopjem in so stali v 3. redu bojne vrste ter posegli v boj le, če nista prvi in drugi red vsega opravila (res ad triarios veniit, rediit).

31. *Sagittarii* — strelci so imeli loke in pušice. Začeli so boj zlasti pri obleganju. Spadali so k pomožnim četam in so bili le lahko oboroženi. Najboljši strelci so bili Krečani, baje so oni pušice iznašli in jih prvi uporabljali.

32. *Funditores* — pračarji so nastopali navadno skupaj s strelci. Najboljši so bili z Balearskih otokov (Baleares) in s Krete (B. G. II. 7, 2).

33. *Expediti* — lahkooboroženi so bili vsak čas pripravljeni za boj, torej brez vsake prtljage, ki bi jih utegnili ovirati v boju.

34. *Eques* — konjenik, jezdec. Sprva so služili pri konjenici samo rimski plemiči in bogataši, ki so stvorili polagoma svoj stan (*ordo equestris*). V Caesarjevi dobi pa so jemali h konjenici le še zavezniške čete, posebno iz Španije in Galije, ker so bili oni najboljši jezdec doma.

4 Orožje

35. *Telum* — kopje, ki so ga metali z rokami in s pračami. Semkaj spada 1. pušica (*sagitta*), 2. kopje v ožjem pomenu besede (*pilum*), 3. sulica (*hasta*), zato navadno množina: *tela* (*conicere, reicere, mittere*).

36. *Sagitta* — pušica je obstajala iz lesene palice, ki je imela na koncu ostro konico, navadno v obliki trnka, da je ni bilo mogoče iztrgati iz telesa ali ščita, če se je zapčila vanje. Konica je bila navadno pomočena v strup, torej smrtnonevarna. Metali so jo z lokom (*arcus*) ali s pračo (*scorpio*) strelci (R 31) in začeli s tem boj.

37. *Pilum* — kopje, v ožjem pomenu besede, je bila okrog 80 cm dolga lesena palica, ki je imela na enem koncu vdelano okrog 1 m dolgo sulico iz mehkega železa, ostra konica pa je bila iz trdega nade (jekla). Če se je zadržala v ščit ali telo, se je ostro zakrivila in je ovirala vojaka v boju, pa tudi porabna ni bila več (R 31).

S kopjem so bili oboroženi navadno vojaki prvih dveh redov bojne vrste. Boj so začeli iz daljave do 25 korakov in ga končali z mečem.

38. *Hasta* — sulica je bil do 5 čevljev dolg kolec, ki je imel na enem koncu železno konico. V Caesarjevi dobi je sulico nadomeščalo že kopje (*pilum*). Metali so sulice suličarji *hastati* (R 28).

39. *Gladus* — meč je bil raven in okrog 60 cm dolg; imel je lesen ročaj in železno ostrino, ki je bila navadno na obe strani brušena. Nosili so ga v nožnici (*vagina*) iz usnja, in sicer častniki na levi strani, vojaki pa na desni preko rame, ker so imeli na levi ščit.

5. Legija na poti

40. *Agmen* — se je imenovala četa na poti v štiristopih. Na čelu so korakali izvidniki (*exploratores, antecursores*), za njimi je sledilo okrog $\frac{3}{4}$ čete (*agmen primum*), za tem prtljaga (*sarcinae, impedimenta*) in na zadnje $\frac{1}{4}$ čete (*agmen novissimum*).

Večkrat so zahtevale varnostne razmere, da so se zavarovali na vse strani: korakali so v nekakem širikotu, da je bila četa na vse štiri strani pripravljena za udar. Prtljaga je bila v sredi. To so imenovali *agmen quadratum*.

41. *Iter iustum* — zmerna pot, ki so jo prehodili v enem dnevu, povprečno 25 do 30 km.

42. *Itinera magna* ali *maxima* — so bili silni hodi. Če je silila potreba, so prekoračili na dan do 60 km ali še več.

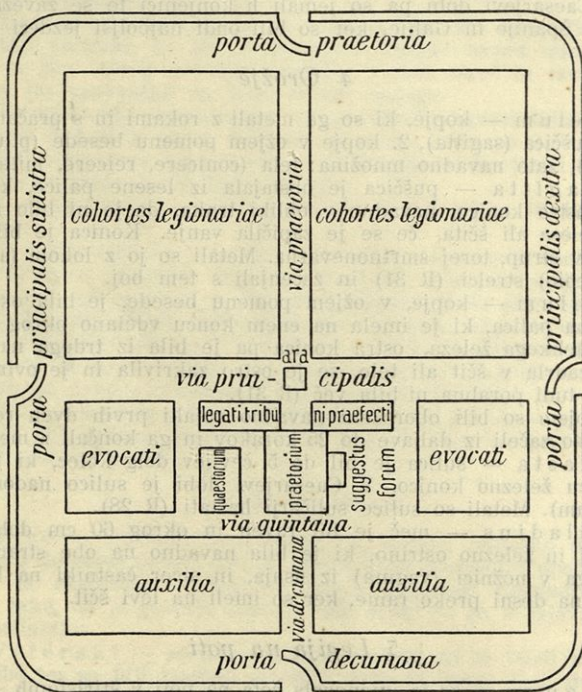
43. *Passus* — korak. Rimljani so merili razdalje po korakih, ki so sestajali iz dveh stopenj (*gradus*) po 75 cm, torej korak 1 m 50 cm. 1.000 korakov je bila milja, okrog 1.500 m. Suetonius poroča, da je Caesar prekoračil, cziroma prevozil v sili do 150 km na dan, kar je pač zelo veliko, če je verjetno.

44. *Vado transire* — prebresti. Kadar so prišli do vode, so jo skušali vedno najprej prebresti. Poiskali so plitvino, postavili nad njo vrsto jezdecev, da bi slabili tok vode, in eno vrsto pod njo, da bi lovili one vo-jake, ki bi jih morda voda izpodnesla.

Če ni bilo mogoče reke prebresti, so zgradili most (*pontem facere*, *instruere*), ali pa so se prepeljali čez vodo. V ta namen so jim služila sledeča sredstva pod 45—48.

45. *Ponto* (= *ratīs*) — brod galskega izvora. Včasih so zvezali več čolnov, jih z deskami prekrili in napravili brod (*ratibus ac lintribus coniunctis*, B. G. I, 8 in 12, pri Caesarju le v množini).

46. *Navis* — ladja. Te so bile dvojne: *naves longae* (bojne) ter *naves onerariae* (trgovske ali tovarne ladje). Prve so bile dolge

Sl. 1. Rimski tabor (castra).

pa nizke, da so tem lažje rezale valove in napadale sovražnika. Tovorne pa so bile krajše in širše. Poganjali so jih z jadri (*velum*) ali z vesli (*remus*). Veslali so navadno sužnji, ki so bili k svojemu sedežu priklenjeni, in sicer po taktu, ki ga je dajal poveljnik (*praefectus remigum*). Če so sedeli veslači v dveh vrstah, so zvali ladjo *navis biremis*, če v treh *navis triremis*.

47. *Scapha* — bojni (rešilni) čoln. Beseda je grška in pomeni čolne, ki so jih imele bojne ladje, da so ž njimi pristajale in si pomagale pri plitvinah, kadar niso mogle pristati k obali.

48. *Navigia speculatoria* — male gibke ladje za izvidniške posle, straže i. dr.

6. Legija v taboru

49. *Castra* — tabor, taborišče. Rimski vojaki so vedno počivali le v taborih, ki so bili navadno štirioglati in, če je bilo le mogoče, tudi orientirani, to se pravi: stranice so bile obrnjene točno proti štirim stranem sveta. (Primeri staro Emona! Zid na Mirju še vedno priča o tem.) Prostor so določali taborom navadno *exploratores*, ki so hodili pred četami.

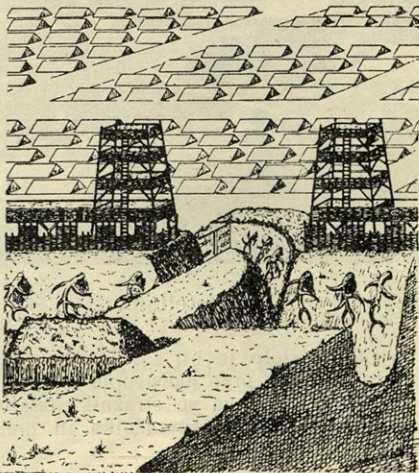
Glavna cesta (*via principalis*) je delila tabor v dva dela: v prvem so počivale kohorte ob sredi, *auxilia* ob straneh, v drugem pa so bili (za kohortami) poveljniki, ob krajih *evocati*, zadaj pa *auxilia*. V sredi drugega dela je bil važen prostor *praetorium*, poveljnikov šator. Sem so se zbirali k bogoslužju, nagovorom itd.

Iz tabora so vodila na vsako stran po ena velika vrata: spredaj *porta praetoria*, ob straneh *porta principalis dextra et sinistra*, za hrbtom pa *porta decumana*. Ob straneh je bil prazen prostor v obliki široke ceste za sprehajanje in gibanje čet, trenaja in za plen. (Slika 1.)

50. *Castra aestiva* — letovišče, tabor, namenjen samo za bivanje poleti.

51. *Castra hiberna* — zimovišče, tabor, namenjen za zimovanje.

52. *Castra stativa* — stalni tabor, ki je bil urejen za zimsko in letno bivanje. Okrog stalnih taborov so se polagoma naselili trgovci in obrtniki. Iz njih bivališč se je razvilo marsikatero mesto (Emona!).

Sl. 2. Pogled na utrdbo tabora od zunaj.

7. Utrdbe

53. *Castra munita* — Rimljani niso nikdar počivali nezavarovani. Tudi če je šlo za krajše bivanje, so si tabor polagoma utrdili (R 54 do 57).

54. *Fossa* — jarek; najprej so izkopali okrog tabora do 2 metra ali več globok jarek (sl. 2). Izkopano zemljo so metali na notranjo stran in napravili primeren nasip *vallum* (R 55).

55. Vallum ali agger — nasip (R 54) so zavarovali s prsobranom (lorica, sl. 2), ščitnimi stenami (pluteus R 69) in stolpi (turres R 57, sl. 2). V zunanjo steno nasipa so doli do dna jarka zabili ostre veje in roglje v obliki jelenovega rogovja, zato cervi, v jarek so nametali dračja (crates), pred jarkom pa zabili v tla priostrene roglje (cippi), da so ovi-rali bližanje, izkopali nad 1 m globoke jame (lilium, scrobes), jih pre-krili z dračjem in zabili vanje močne količe. Kdor je padel v jamo, se je nabodel in se ni mogel več izlepa rešiti. Pred jame so pa zabili še ostre roglje (stimuli).

56. Castellum — trdnjavica je imela enega ali več enonadstropnih lesenih stolpov, ki so bili po možnosti in potrebi utrjeni po vzorcu taborov (R 53—55). Taki stolpi so bili večkrat blizu skupaj, tako da so jih vezali z jarki in nasipi (circumvallare, sl. 3).

Sl. 3. Castellum.

57. Turris — ščitni stolp je bil zgrajen iz močnih hlodov, visok je bil navadno tako, da je prišlo prvo nadstropje nad vallum. Krog in krog nadstropja je bil hodnik, s katerega so stražniki (stationes) opazovali in oprezali, naznanjali z bakljo prihod sovražnika in metali nanj kamenje, kopja in goreče baklje. (Slika 3.)

8. Straža

58. Stationes — straže so stražile navadno vrata tabora, trdnjave, prehode, pota in stolpe.

59. Vigiliae — nočne straže (vigilare = čuti). Rimljani so delili noč v štiri dele po 3 ure ter imenovali te dele vigiliae, in sicer od 6 do 9 prvo, od 9 do 12 drugo, od 12 do 3 tretjo in od 3 do 6 četrto vigilio. Dan so pa delili v 12 ur (od 6 zjutraj do 6 zvečer) in so ure šteli po vrsti, Ob 5 pomeni ob 11.

60. *Custodiae* — varnostne straže so bile močnejši oddelki, ki so važnejše kraje varovali (*custodire*) in branili. Poveljniki so jim bili navadno *praefecti*.

61. *Praesidium* — je bila krepka posadka, ki je imela nalogo varovati večje utrdbe, vasi, mesta, mostove i. dr.

9. Legija v napadu

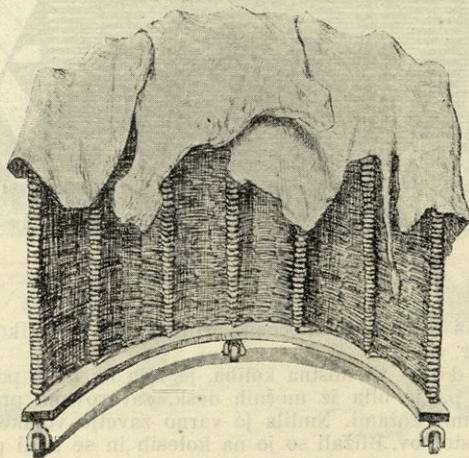
62. *Impetus* — napad so skušali izvršiti vedno z viška, da so imeli ugodno podporo že v kraju samem (*iusto loco*). Večkrat pa to ni bilo mogoče, zgrabiti so se morali kar brez vse priprave (*exitinere*), tako da so imeli sovražniki prikladnejši prostor in ugodnejši položaj, torej sami na neprikladnem mestu (*iniquo loco*, tudi *alieno loco*).

63. *Acies* — bojna vrsta, bojni red. Kadar so imeli čas, so se za boj in napad pripravili, razvili se v bojno vrsto tako, da so stali vojaki v treh vrstah (*acies triplex*), in sicer so stale v prvem redu 4 kohorte s primernimi presledki (*intervallum*) med seboj, vštric druga ob drugi. V drugi vrsti so stale za presledki prve vrste 3 kohorte, izmed ostalih 3 sta se vstopili 2 vsaka za eno krilo, zadnja pa v sredo za vrzel drugega reda. Te 3 zadnje kohorte so tvorile rezervo in so obenem varovale hrbet in obe krili.

Vojaki prvega reda so se zvali *hastati* (R 28), drugega *principes* (R 29), tretjega pa *triarii* (R 30). Prvi in drugi red je bil obo-rožen s kopjem (*pilum*), zadnji pa s kopjem ali *sulico*.

64. *Acies duplex* — dvojna bojna vrsta. Kadar je silila potreba, se je razvila legija v dva reda tako, da je stalo v vsakem redu po 5 kohort vštric druga poleg druge.

65. *Frons longa* — raztegnjena bojna vrsta. V hudem boju se je postavila vsa legija v eno vrsto, da niso sovražne puščice, ki so zgrešile prvi red, zadevale drugega. Ta oblika ni bila posebno priporočljiva, ker ni imela nič rezerve in ne zavarovanega hrbta.

Sl. 4. Pluteus.

66. *Phalanx* — falanga je grškega izvora, znana je Filipova falanga v Macedoniji in pri severnih narodih, tu celo zelo običajna oblika za napad (*Ex consuetudine B. G. I. 52*). Vojaki so se strnili v 6 ali več redov drug za drugim, da so tvorili primerno zgoščeno silo. V prvem redu najhrabrejši in z najnevarnejšim orožjem, ob krilih konjeniki. Prvi red

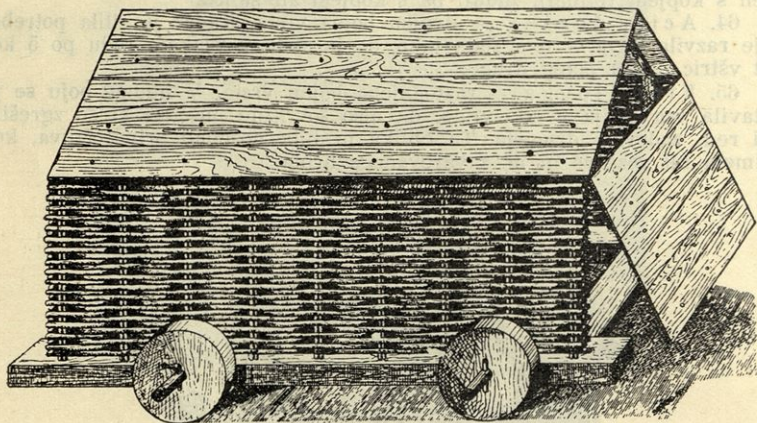
je strnil ščite pred se, zadnji so jih strnili nad glavami prednjih redov. Tako so bili zavarovani proti puščicam.

67. *Proelium* — spopad. Ko je bilo vse pripravljeno za napad, je navadno poveljnik še nagovoril vojake in jih navduševal, nakar je dal trobentač (*tubicines*) znamenje s trobento (*tuba signum dare*). Najprej so se bližali z živahnim korakom, iz razdalje 25 do 30 korakov so pa vojaki prvega reda zmetali kopje na sovražnika, potegnili meče in se z divjim krikom vrgli nanj (*strictis gladiis, mox z mox — comminus*).

68. *Obsessio* — obleganje. Utrjenih krajev niso nikdar naskakovali brez priprave, razen če so mogli upati, da se jim napad gotovo posreči, ali če je bil takojšnji napad edini izhod iz zagate. Sicer so pa utrdbo najprej obkolili in ji onemogočili dovoz hrane in dohod rezerv (*intercludere*). Nato so izkopali jarke in dvignili nasipe proti sovražnim utrdbam ali tudi sporedno ž njimi (*circumvallare*). Tedaj so se začeli polagoma bližati s pomočjo varnostnih naprav.

69. *Pluteus* — ščitna stena (slika 4) je bil do 2 metra visok, v polkrogu spleten plot, ki so ga porivali pred seboj, da jih je ščitil od spredaj in od strani pri kopanju jarkov in nasipavanju nasipa.

70. *Vinea* — pletena lopa je bila štirioglasta, do 2 metra visoka koliba, pokrita z močnimi deskami. Eno steno proti sovražniku je imela navadno pleteno ali iz desek zbito, da jih je varovala pred sovražnikovimi puščicami. Pod njo so gradili nasipe in kopali jarke. Pomikali so jo na malih kolesih. (Sl. 5.)

Sl. 5. Testudo (vinea)

Musculus — je bila močnejša vinea, tudi nekoliko manjša, da je več vzdržala kot vinea.

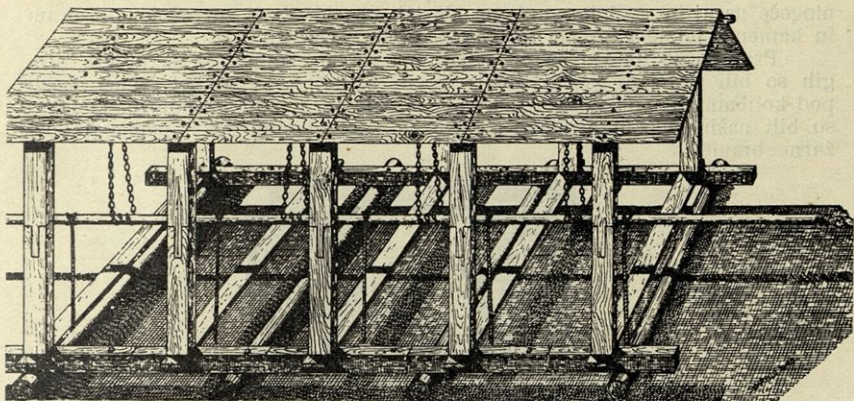
71. *Testudo* — varnostna koliba, je bila na obeh podolžnih straneh spletena, streha pa je bila iz močnih desk, zavarovana proti ognju z mokrimi pregnjenimi kožami. Nudila je varno zavetje vojakom pri ravnanju tal za zbližanje stolpov. Bližali so jo na kolesih in se krili pod njo tudi pri rušenju in izpodkopavanju zidu.

72. *Testudo arietaria* — koliba z ovnom za rušenje zidu je imela v sredi močno deblo z ovno glavo (trkačem). S to so na vso moč butali ob zid in ga krušili in rušili. (Sl. 6.)

73. *Testudo facta* — strnjeni ščiti. Ko je bilo za napad vse pripravljeno, so se vojaki strnili v gručo mox do moxa, dvignili ščite pred se in nad se ter se bližali, zavarovani na ta način pred kamenjem in puščicami. V sili so poskakali pred zidovjem junaki na ščite prvih vrst in

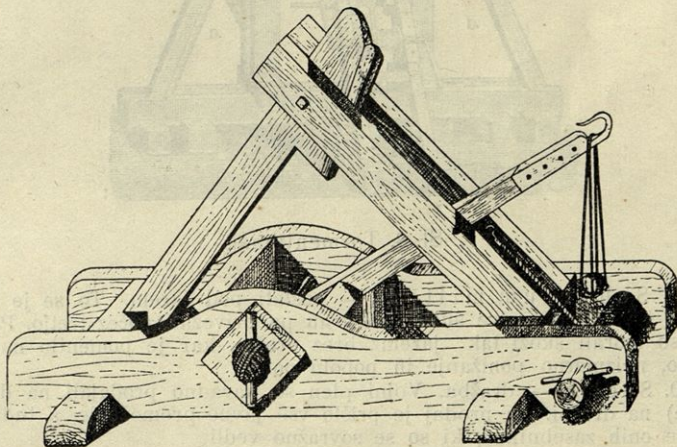
skušali tako priti na obzidje, oziroma pregnati sovražnika z obzidja (primeri tudi R 66!).

74. *Scutum* — ščit je bil izdelan iz lesa in prevlečen z močnim usnjem. Dolg je bil okoli 1.25 m. Na notranji strani je imel močno zanko, skozi njo so vtikali levico in ga na njej nosili.

Sl. 6. *Testudo arietaria*.

75. *Funda librilis* — top za metanje kamenja, ki je tehtalo okroglo eno libro (330 gr), odtod mu tudi ime. Vojaki so se imenovali *funditores*. Najboljši metalci kamenja so bili na Kreti in Balearskih otokih (R 32, sl. 7).

Sl. 7. *Funda librilis*.

76. *Tormentum* — katapult, orodje za metanje puščic do 150 metrov ali še dalje. Nadomeščalo je lok, napenjali so ga z navijanjem. (Sl. 8.)

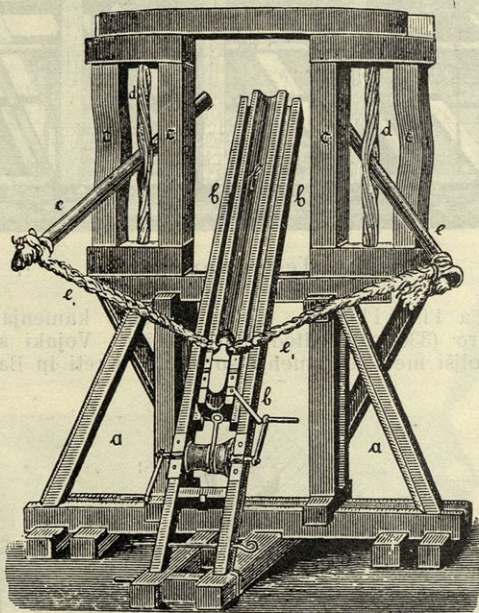
77. *Turris* — napadalni stolp. Za napad utrjenih mest so gradili iz močnih debel trinadstropne stolpe. V prvem nadstropju je bil trkač (*aries*); ž njim so rušili zid (R 72). V drugem nadstropju je bil v višini zidu most, po katerem so vdirali napadalci preko zidu v utrdbe. V tretjem

nadstropju pa je bil prostor za vojake, ki so strelce motili, plašili in podili z obzidja, ko so vdirali iz drugega nadstropja na zid. (Sl. 2.)

Stolp so bližali zidu na okroglih hlodih po uravnanih tleh. Proti požaru je bil zavarovan z mokrimi kožami.

78. *Aries* — trkač je bila ovnova glava iz trdega železa, pritrjena na koncu močnega debla. Vojaki so prijeli za deblo, ga potiskali kolikor mogoče nazaj in s silnim sunkom udarjali ob zid. Proti sovražnim puščicam in kamenju jih je varovala lopa (testudo R 72, sl. 6).

Prav slično nalogo so opravljali *murales falces*. Na dolgih drogih so bili pritrjeni močni, dobro zaviti kaveljni, ki so kot trkači viseli pod kolibami, le bolj pošev. Z njimi so trgali vrh zidu in plotove, podobni so bili našim starim drogovom (mačkom), s katerimi so si pomagale požarne brambe.

Sl. 8. Tormentum.

79. *Sub iugum mittere* — poslati pod jarem. To se je vršilo tako: V tla so zabili dve sulci, na vrhu pa privezali počez tretjo. Premaganci so morali skozi tak »jarem« brez orožja, kar je pomenilo največjo sramoto, neizmerno ponižanje in popoln poraz.

80. *Sectio* — dražba. Vojni plen se navadno prodajali na drobno (*secare*) na dražbi. Na prodaj je prišlo vse javno premoženje, a tudi premoženje onih zasebnikov, ki so se sovražno vedli.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

21142/3.Pril.a

000155 #

099616108

Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani (Karel Čeč)